

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ОГРЕНЧУК ВІКТОРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, д.е.н., професор
_____ Дороніна О.А.
« _____ » _____ 2021 р.

**РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В
УКРАЇНІ**

Спеціальність 051 Економіка
ОП «Управління персоналом та економіка праці»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Кримова М.О., доцент кафедри
менеджменту та поведінкової
економіки, к.е.н., доцент

_____
(підпис)

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Огренчук В.В. Регулювання соціальної політики дітей та молоді в Україні. Спеціальність 051 Економіка. Освітня програма «Управління персоналом та економіка праці». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (магістерській) роботі досліджено особливості регулювання соціальної політики дітей та молоді в Україні. Визначено основні кількісні та якісні характеристики молодого населення. Проаналізовано ключові показники умов розвитку дітей та молоді в Україні в контексті забезпечення їх регулювання в рамках соціальної політики. Запропоновано заходи та шляхи удосконалення соціальної політики дітей та молоді в Україні.

Ключові слова: соціальна політика, діти та молодь, соціальний захист, молодіжна політика.

80 с., 8 табл., 20 рис., 57 джерел.

Ohrenchuk V.V. Regulation of social policy of children and youth in Ukraine. Specialty 051 "Economics". Educational program «Personnel management and labour economics». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021

In the qualification (master's) work the peculiarities of regulation of social policy of children and youth in Ukraine are investigated. The main quantitative and qualitative characteristics of the young population are determined. The key indicators of the conditions of development of children and youth in Ukraine in the context of ensuring their regulation in the framework of social policy are analyzed. Measures and ways to improve the social policy of children and youth in Ukraine are proposed. Key words: social policy, children and youth, social protection, youth policy.

80 pp., 8 tables, 20 figures, 57 sources.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1	8
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	8
1.1 Сутність, функції, завдання та складові елементи соціальної політики дітей та молоді	8
1.2 Нормативно-правове регулювання соціальної політики дітей та молоді .	17
1.3 Ключові проблеми та пріоритети дітей та молоді в Україні	22
РОЗДІЛ 2	28
УМОВИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	28
2.1 Соціально-демографічні характеристики дітей та молоді в Україні	28
2.2 Оцінка умов реалізації прав дітей та молоді на освіту та гідну працю.....	35
2.3 Аналіз проблем бідності та нерівності серед дітей та молоді	43
РОЗДІЛ 3	53
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ	53
3.1 Напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці	53
3.2 Програма подолання бідності та нерівності серед дітей та молоді	58
3.3 Ризики та можливості реформування соціальної політики дітей та молоді в Україні	62
ВИСНОВКИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Діти та молодь є індикатором змін, вони формують майбутнє, а від їх соціально-економічних, демографічних та освітніх характеристик залежить потенціал розвитку суспільства. Створення умов для становлення молоді, накопичення ними людського капіталу та формування ними здорової нації має бути одним з пріоритетних напрямів політики країни. Адже варто розуміти, що стан молоді в сьогоденні – це якість та становище країни і всього населення в майбутньому. Тому постає завдання і необхідність сформувати конкурентоспроможну молодь, з високими показниками особистісного потенціалу та розвитку, що дасть змогу створити розвинене і високоінтелектуальне суспільство та країні в цілому.

Актуальність теми поглядає в тому, що питання сучасного стану молоді в суспільстві його кількісних і якісних характеристик перебуває в критичному стані. Сьогодні молоде покоління зростає і формує себе в колі постійних і глибоких перетворень та потрясінь. Відповідно до цього виникає необхідність створення такого середовища, яке в сприяло формуванню рівних можливостей молодого покоління для росту, розвитку у всіх аспектах існування людини. Важливу роль в даному завданні покладено на соціальну політику, що напрямлена на наданні державою різного виду та характеру допомоги найбільш незахищеним верствам населення, в контексті нашого дослідження – це діти та молодь.

Дослідження питань соціальної політик дітей та молоді, теоретичними засадами функціонування та реалізації молодіжної політики в своїх працях досліджували: Л. Гиренко, І. Артеменко, Є. Баразгова, Є. Бородін, К. Захаренко, А. Карнаух та ін. Питання загальної характеристики молодого населення, її впливу на економічне та соціальне життя країни широко досліджували в працях В. Воропаєв, А. Гетеррес, О. Дороніна, Л. Дорошенко, М. Коломойцев, С. І. Курило, Е. Лібанова, О. Сологуб, Д. Шушпанов та ін.

Метою даної магістерської роботи є дослідження системи соціальної політики дітей та молоді в Україні, а також розробка рекомендацій та пропозиції щодо її вдосконалення.

Для реалізації мети було поставлено наступні **завдання:**

дослідити сутність, завдання та складові соціальної політики дітей та молоді та визначити її місце в загальній структурі соціальної політики;

окреслити найбільш важливі на сучасному етапі напрями для повноцінного існування та розвитку молодого населення;

проаналізувати ключові характеристики умов розвитку дітей та молоді в Україні в контексті забезпечення їх регулювання в рамках соціальної політики;

визначити основні негативні риси та тенденції основних кількісних та якісних характеристик молоді;

запропонувати шляхи удосконалення та перспективні напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в Україні.

Об'єктом дослідження виступає соціальна політика дітей та молоді.

Предметом дослідження є механізми реалізації, регулювання та сучасного стану соціальної політики дітей та молоді в Україні.

В процесі написання роботи були використані наступні **методи дослідження:**

узагальнення – для розкриття сутності теоретико-методологічних засад реалізації соціальної політики дітей та молоді в Україні;

аналізу та синтезу – при деталізації об'єкта дослідження;

порівняння та систематизації – для вивчення нормативно-правового забезпечення реалізації соціальної політики дітей та молоді в Україні;

моделювання – для розроблення шляхів та методів удосконалення механізмів реалізації соціальної політики дітей та молоді в Україні;

статистичного аналізу, порівняння та узагальнення – при дослідженні ключових характеристик та сучасного становища дітей та молоді;

графічний – для наочного відображення стану та розвитку основних характеристик та тенденцій серед дітей та молоді в Україні;

абстрактно-логічний – для теоретичного узагальнення й формулювання висновків та пропозицій щодо вирішення проблем та вдосконалення механізму соціальної політики дітей та молоді в Україні.

Інформаційною базою дослідження стали вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, наукові роботи вітчизняних та закордонних вчених, офіційні матеріали Міністерства освіти і науки України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства молоді та спорту України, дані Інституту освітньої аналітики та Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в змістовному аналізі проблем та становища сучасного стану соціальної політики дітей та молоді в Україні, детальному аналізі основних характеристик молодого населення в контексті забезпечення сталими умовами розвитку та рівними можливостями, розробці рекомендацій щодо вдосконалення механізму соціальної політики дітей та молоді.

Наукова новизна досягнутих результатів полягає в теоретичному та методологічному обґрунтуванні особливостей формування соціальної політики дітей та молоді, й розробці рекомендацій та механізмів удосконалення діяльності та ефективності даної політики.

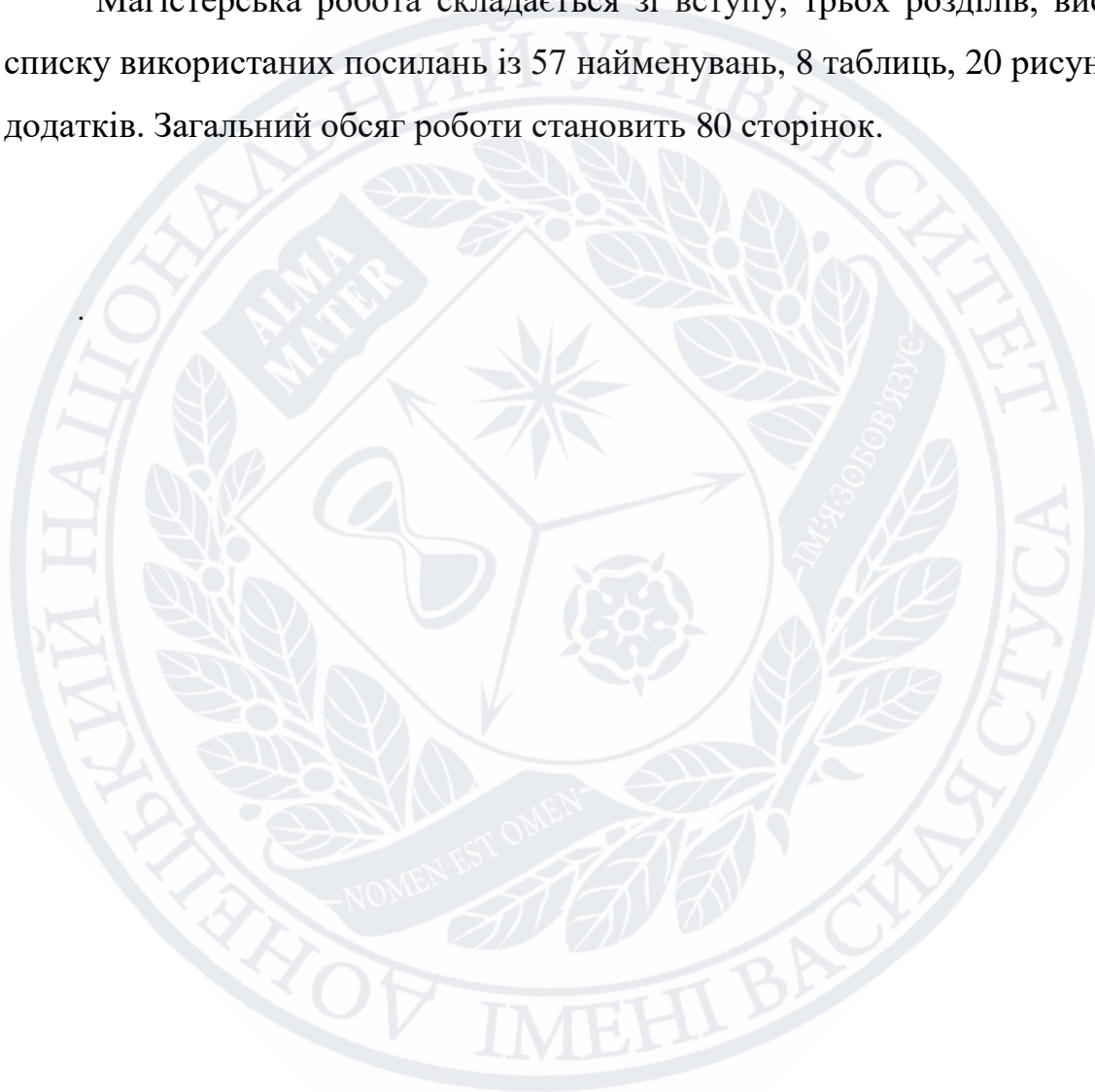
Апробація результатів дослідження: результати дослідження були апробовані в діяльності підприємства (Довідка про впровадження результатів наукових досліджень магістерської роботи Огречук В.В.). Також основні положення магістерської роботи опубліковано у збірниках тез і статей з наступним бібліографічним описом:

Огречук В.В., Кримова М.О. Соціально-демографічні характеристики дітей та молоді України. *Вісник Студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Вінниця, жовтень 2021 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Т. 2, № 13. С. 241–245.

Огречук В.В., Кримова М.О. Напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці. *Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, сталие економічне зростання*. Праці XXI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених, Вінниця, 2-3 грудня 2021 р. Вінниця: ДонНУ ім. Василя Стуса, 2021.

Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних посилань із 57 найменувань, 8 таблиць, 20 рисунків та 2 додатків. Загальний обсяг роботи становить 80 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

1.1 Сутність, функції, завдання та складові елементи соціальної політики дітей та молоді

Соціальна політика – це невід’ємна складова внутрішньої політики кожної держави. Від рівня її розвитку та програм реалізації на пряму залежить добробут кожного з членів суспільства, забезпечуються можливості людського розвитку та сталого економічного розвитку всієї країни.

Теоретичний базис дослідження питання соціальної політики є достатньо широким та розробленим питанням в дослідженнях вітчизняних та закордонних науковців, а також в практиці реалізації управлінських систем на державному рівні.

Найбільш широким визначенням, що дає змогу глибиною то комплексно трактувати поняття соціальної політики є визначення в якому під даною категорією розуміється – діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні [1, ст. 4].

Виокремлюються й інші підходи до методологічного трактування значення соціальної політики, так, О. Воронін, акцентує увагу на відігрівання ключової ролі держави, розглядаючи соціальну політику, як систему заходів, принципів, рішень, дій держави та інших суспільних суб’єктів, що сформувалася в суспільстві на певному історичному етапі його розвитку і спрямована на забезпечення позитивних змін у соціальному просторі [2].

Цікавим є підхід В. Меленюка, який пояснює сутність соціальної політики як системну єдність двох взаємозалежних напрямків дій, які

доповнюють один одного, а саме: соціального розвитку і соціального захисту [1, с. 133].

Соціальна політика являє собою розгалужену систему, яка має свої унікальні суб'єкти, об'єкти, форми та принципи реалізації, які допомагають їй забезпечувати досягнення її ключової мети – створення умов для рівного розвитку кожного члена суспільства. Більш детально складові елементи соціальної політики наведено на рис. 1.1.

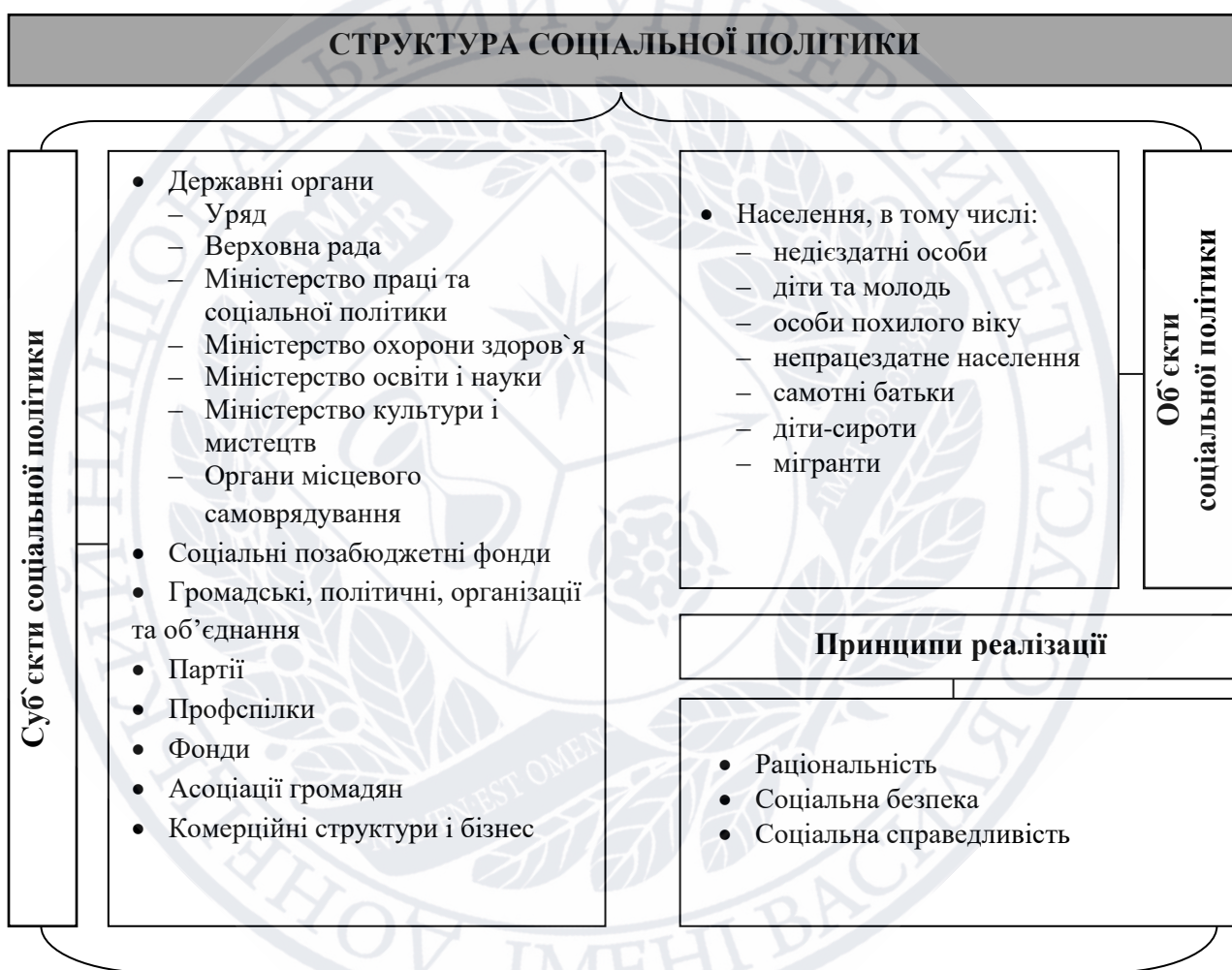

Рисунок 1.1 – Складові елементи соціальної політики

Джерело: складено автором на основі [4; 5, с. 76; 6, с. 145, 8]

Держава є головним суб'єктом та гарантом соціальної політики країни. Загалом суб'єктами соціальної політики є спеціалізовані установи та організації як і безпосередньо реалізують соціальну функцію держави. За даними на рисунку 1 може бачити основні складові соціальної політики в

країні. Суб'єктами соціальної політики є: державні органи, уряд, верховна рада, Міністерство праці та соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і науки, Міністерство культури і мистецтв, органи місцевого самоврядування, соціальні позабюджетні фонди, громадські, політичні, організації та об'єднання, партії, профспілки, фонди, асоціації громадян, комерційні структури і бізнес [6].

Дослідження підходів щодо визначення об'єктів соціальної політики дало змогу визначити відсутність єдиного бачення та методу до їх трактування. Науковці при їх визначенні звертають увагу та виділяють об'єктами наступне: соціальні процеси, соціальний простір, повністю соціальну сферу, добробут, соціальний розвиток, відтворення соціальних ресурсів, соціальну безпеку, соціальний потенціал, а також працездатне населення та непрацездатне (інваліди, люди похилого віку). Проте, особливо часто виділяють саме соціально-вразливі верстви населення (діти та молодь, сім'ї з низькими доходами, інваліди, студенти, люди похилого віку, недієздатні, пенсіонери, самотні батьки, діти-сироти, мігранти тощо [6,7,8].

Тому, на нашу думку, доречним буде виділити населення (а саме соціально вразливі та незахищені категорії населення), як головний об'єкт соціальної політики. Згідно даних рисунку 1.1, як окремі складові об'єктів соціальної політики ми відносимо недієздатних осіб, пенсіонерів, людей похилого віку, непрацездатне населення, самотніх батьків, дітей-сиріт, мігрантів, ветеранів, біженців, а також дітей та молодь [5].

В основу принципів соціальної політики, представлених на рисунку 1.1, закладено раціональність, соціальну безпеку та соціальну справедливість. Під раціональністю варто розуміти можливість досягнути найкращого співвідношення між метою соціальної політики та засобами її реалізації [9].

Принцип соціальна справедливість визначає однакові можливості для всіх членів суспільства. Соціальна справедливість є головною цінністю суспільно-політичного життя, що виходить із принципу врівноваженості в соціальних відносинах прав і обов'язків людей, інтересів суспільства і особи,

це певна відповідність між практичною роллю різних індивідів (верств) у житті суспільства та їхнім соціальним становищем, між працею і винагородою, заслугами та їх визнанням. Розбудова соціальної держави передбачає визнання рівності соціальних прав усіх громадян, незалежно від їх індивідуальних або соціальних особливостей [5].

Передбачуваність різного роду життєвих ризиків лежить є основою принципу соціальної безпеки. Принцип соціальної безпеки обумовлює попередження виникнення і розвитку соціальних ризиків, соціальних загроз особі, суспільству, держави шляхом забезпечення скоординованості системи національної безпеки і соціальної політики, розвитку систем соціального страхування, соціального самозахисту людини, інтеграції з міжнародними системами соціального розвитку [5].

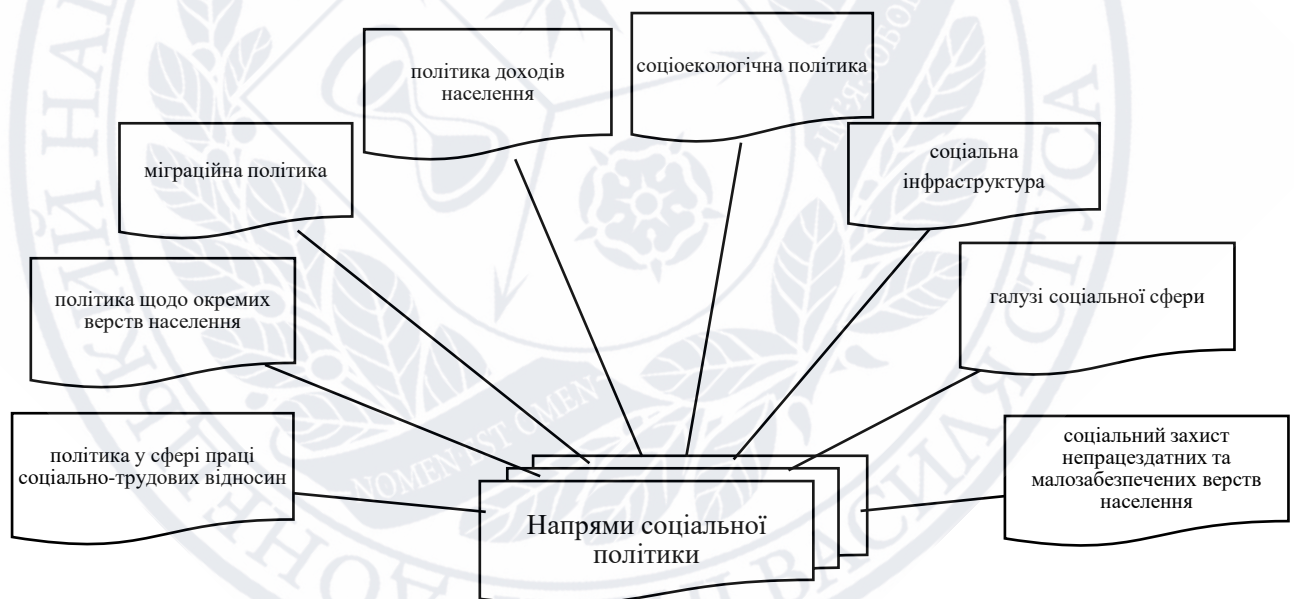

Рисунок 1.2 – Напрями соціальної політики держави

Джерело: складено автором на основі [10,11]

Важливим елементом для визначення та розкриття сутності соціальної політик є визначення її сфер діяльності, основних напрямів роботи. Соціальну політику визначають основні її напрями, які зображені на рисунку 1.2:

- політика у сфері доходів населення. В даний сегмент включають рівень життя населення, матеріальний добробут, базовий споживчий кошик та ін. Тобто можна розглядати політику у сфері доходів як встановлення та забезпечення соціальних стандартів і параметрів життєвого рівня;
- політика у сфері праці і соціально-трудова відносин. Тобто в даному елементі соціальної політики розглядається регулювання зайнятості та безробіття на ринку праці, стан охорони праці, умови зайнятості (оплата праці, соціальне страхування, тривалості робочого дня та інше);
- соціальний захист непрацездатних та малозабезпечених верств населення. Під даним елементом варто розглядати соціальну допомогу, соціальні пільги, гарантії та страхування, а також пенсійне забезпечення в розрізі визначення та встановлення його параметрів;
- гуманітарна політика або політика розвитку соціальної сфери (охорона здоров'я, культура, мова, релігія, молодіжна політика, рекреаційна, політика у сфері освіти, науки);
- соціоекологічна політика (створення здорових, сприятливих умов для життя, праці та дозвілля);
- соціальна інфраструктура (житлово-комунальне господарство, транспорт, дороги, зв'язок, торговельне та побутове обслуговування);
- міграційна політика (внутрішню та зовнішню міграцію, вимушені переміщення, захист прав та інтересів громадян за кордоном);
- демографічна політика (стимулювання репродуктивного зростання населення, державна допомога сім'ї, регулювання міграційних процесів);
- політика щодо окремих верств населення. Напрямок соціальної політики, що включає майже всі прошарки населення (сімейна, молодіжна, політика щодо літніх людей, щодо дітей, недієздатних тощо [10, 11].

Розглянемо детальніше особливості такої вразливої категорії соціальної політики як діти та молодь.

Під соціальною політикою дітей та молоді варто розуміти комплекс заходів та засобів як соціально-економічного, так і правового характеру, які

напрявлені на забезпечення прав і свобод дітей та молоді на гідне життя, освіту, виховання, медицину та матеріальне забезпечення. Діти та молодь формують собою велику соціально-демографічну групу. Відповідно дана група відрізняється і характеризується специфічними соціальними, психологічними рисами, статусом та характером взаємодії.

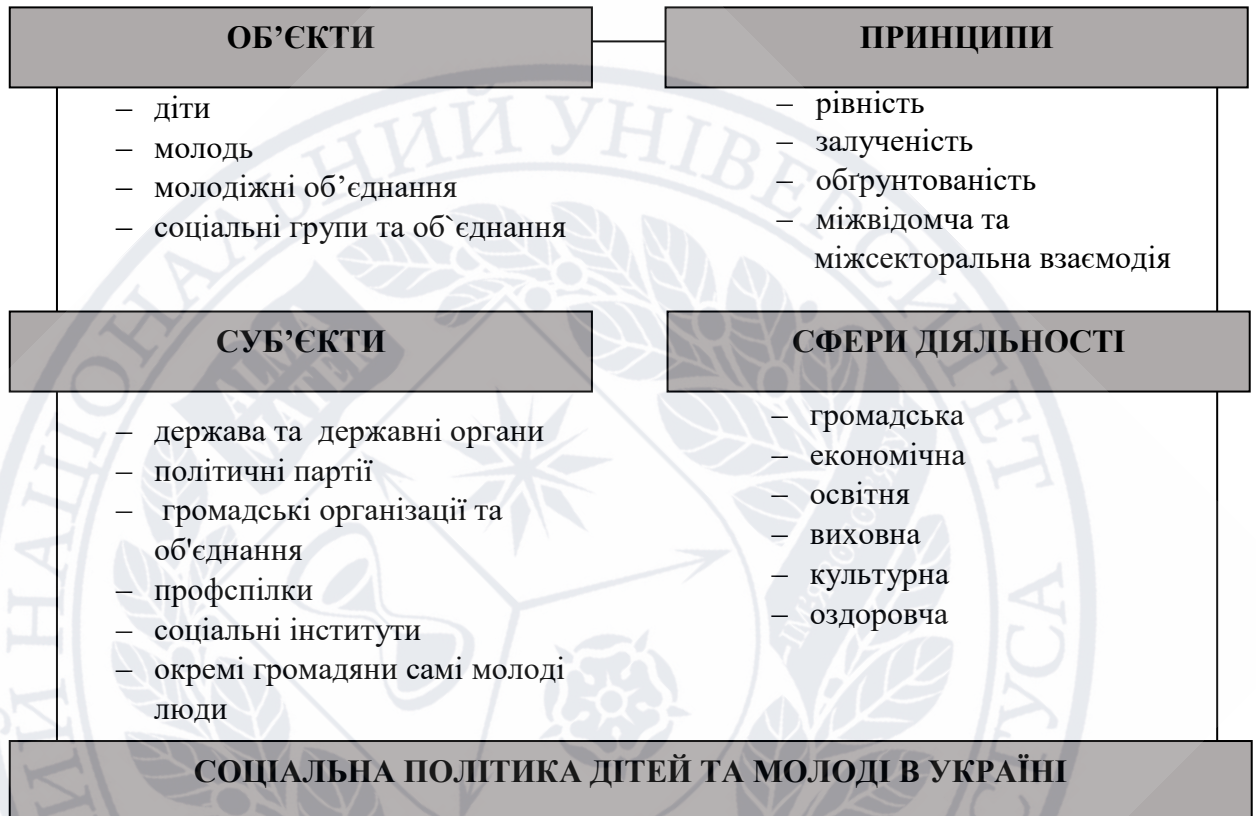

Рисунок 1.3 – Основні структурні елементи соціальної політики дітей та молоді в Україні

Джерело: складено автором на основі [12,13,14]

Об'єктами соціальної політики та роботи щодо дітей та молоді є:

- діти (за нормами Сімейного кодексу України особа вважається дитиною до 18 років: до 14 років – це малолітня дитина, від 14 до 18 років – неповнолітня) [15];
- молодь (згідно з українським законодавством молодь – це громадяни України віком від 14 до 35 років)[16];
- молодіжні об'єднання;
- соціальні групи та об'єднання.

Суб'єктами молодіжної політики виділяють в першу чергу державу, як основного гаранта з забезпечення гідного існування всього населення країни. Органи державної влади, що реалізують дану політику, а також політичні партії, громадські організації та об'єднання, профспілки, соціальні інститути (освіти, культури), окремі громадяни і, обов'язково, молоді громадяни.

Реалізації та здійснення молодіжної політики в Україні відбувається з дотриманням наступних принципів (рисунок 1.2):

1. Принцип рівності передбачає однакові можливості прав дітей та молоді та відсутність будь-яких проявів расизму та дискримінації (за ознаками раси, мови, кольору шкіри, статі, віку, релігійних й політичних переконань, соціального та матеріального становища інше.)

2. Залученість молодого населення та створення механізмів та гарантій щодо їх залучення до участі у формуванні та реалізації процесів молодіжної політики, з урахуванням та повагою до поглядів та переконань.

3. Принцип обґрунтованості полягає у реалізації політики щодо дітей та молоді на основі існуючих потреб та прагнень населення (які визначаються на основі статистичної інформації, наукових досліджень, практичного закордонного досвіду).

4. Міжвідомча та міжсекторальна взаємодія полягає у залученні органів державної влади та органів місцевого самоврядування, суб'єктів молодіжної роботи, будь-яких інших зацікавлених сторін до формування та реалізації молодіжної політики [12,13,14].

Напрямки молодіжної політики мають формулюватись на підставі реального становища молодого населення, теперішніх нагальних потреб, правдивий статистичних даних. Такий підхід формує сприятливі умови для створення ефективної молодіжної політики та визначення конкретних напрямів її діяльності.

Головними напрямками молодіжної політики в Україні є:

- розробка та реалізація програм соціальної підтримки дітей та молоді на різних рівнях (загальнодержавних, регіональних);

- розвиток і захист інтелектуального потенціалу молоді, поліпшення умов і створення гарантій для здобуття молоддю освіти, спеціальної професійної підготовки та перепідготовки;
- охорона здоров'я молоді, формування у неї глибокої потреби в духовному і фізичному розвитку, вжиття інших заходів, які б забезпечували здоровий генофонд народу України.
- інтеграція в суспільство дітей та молоді з функціональними обмеженнями;
- забезпечення зайнятості молоді, її правового захисту з урахуванням економічних інтересів, професійних і соціальних можливостей суспільства;
- утвердження здорового способу життя в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі;
- організація та здійснення соціальної роботи з дітьми та молоддю, надання їм соціальних послуг;
- здійснення соціально-профілактичної роботи, реабілітаційних заходів щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану дітей та молоді, які зазнали жорстокості та насильства, залучалися до найгірших форм дитячої праці, соціальна підтримка ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їхніх сімей;
- встановлення та зміцнення зв'язків з соціальними службами за кордоном, інтеграція в міжнародну систему соціальної роботи
- сприяння відповідальному ставленню батьків до створення умов, необхідних для всебічного розвитку та виховання дітей;
- розвиток різних форм сімейного виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;
- формування у молоді почуття національної гордості, патріотизму [17].

Аналіз основних напрямків молодіжної соціальної політики допоміг визначити масштаби та обсяги роботи які покладені на владу у даному

сегменті загальної політики країни. Головні сфери на які поширюється та здійснюється соціальної роботи з дітьми та молоддю є: громадська; економічна; освітня; виховна; культурна; оздоровча (рис.1.3).

Відповідно до розглянутих основних напрямків роботи та сфер здійснення соціальної роботи, перед соціальною молодіжною політикою поставлено ряд завдань. Основні завдання молодіжної політики:

- створення сприятливих умов для максимальної залученості молоді до політичного, економічного, соціального, громадського та культурного життя та популяризація значущості молоді у процесі ухвалення рішень в даних сферах
- залучення молоді до активної участі в економічному розвитку України;
- підтримка молодого населення з питань працевлаштування, професійного розвитку, та задоволення освітніх, культурних та медичних потреб;
- формування громадянської, національної та культурної ідентичності української молоді;
- сприяння інституційному розвитку молодіжних та дитячих громадських об'єднань, молодіжних центрів, посилення їхньої ролі у процесі соціалізації молоді;
- розвиток молодіжної інфраструктури;
- розвиток національного та міжнародного молодіжного співробітництва;
- допомога молодим людям у реалізації й самореалізації їх творчих можливостей та ініціатив, широке залучення юнаків і дівчат до активної участі у національно-культурному відродженні українського народу, формуванні його свідомості, розвитку традицій та національно-етнічних особливостей;
- вивчення становища молоді, створення необхідних умов для зміцнення правових та матеріальних гарантій щодо здійснення прав і свобод

молодих громадян, діяльності молодіжних організацій для повноцінного соціального становлення та розвитку молоді [17].

Отже, аналіз теоретичних основ діяльності соціальної політики щодо дітей та молоді дав змогу зрозуміти важливість та актуальність даного питання. Адже молоде населення ставлять в пріоритет і вважають головним ресурсом та гарантом для успішного розвитку суспільства та країни. Соціальна політика дітей та молоді націлена на допомогу молодим людям у різних сферах їхньої активності та спрямована на забезпечення правових, соціально-економічних, культурних гарантій для кожної особи.

Під соціальною політикою дітей та молоді ми розуміємо насамперед комплекс заходів та засобів як соціально-економічного, так і правового характеру, які направлені на забезпечення прав і свобод дітей та молоді на гідне життя, освіту, виховання, медицину та матеріальне забезпечення.

1.2 Нормативно-правове регулювання соціальної політики дітей та молоді

В умовах трансформації сучасного українського суспільства важливе теоретичне та практичне значення має аналіз нормативно-правових основ та соціальних умов для реалізації молодіжної політики.

Варто зазначити, що протягом останнього часу в Україні зазнали оновлень підходи щодо осмислення та реалізації прав молодого населення. Причинами слугує уваги з боку державних органів та самої держави до інтересів дітей та молоді, розвиток інститутів соціально-правового захисту та зміна механізмів контролю та дотримання законодавство у сфері охорони дитинства.

Становлення соціальної політики в Україні в сфері соціально-правового захисту дітей та молоді можна розглядати в розрізі декількох етапів (періодів формування) рисунок 1.4.

1 етап: 1991-1997 рр. - початок становлення державної соціальної політики та соціальної політики дітей та молоді зокрема. (утворення організаційної структури)

2 етап: 1998-2004 рр. - створені базові положення нормативно правової бази (нормативно-правового середовища)

3 етап: 2005-2008 рр. - нові реформування, вдосконалення соціально-правового захисту дітей та молоді

4 етап: 2009-2016 рр. - в основу змін були покладені механізми та положення відповідно до Конвенції ООН про права дитини та концептуальні основи формування та реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту молодого населення

5 етап: 2017-2021 рр. - розробка та впровадження молодіжних стратегій за підтримки ООН, оновлення молодіжного законодавства, а також започаткування дієвих фінансових інструментів задля створення реальних можливостей

Рисунок 1.4 – Етапи формування правового захисту дітей та молоді

Джерело: складено автором на основі [18,19,20]

Серед чисельних міжнародних організаційно-правових механізмів окремо виділимо таку особливу категорію населення, як діти та молодь, які потребують специфічних умов для повноцінного розвитку й діяльності. Основні зміст та сутність базових нормативно-правових документів представлено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Нормативно-правові документи щодо регулювання прав дітей та молоді у світі

№ п/п	Назва	Основні положення
1	Женевська декларація	Декларація є першим міжнародним документом, в якому піднімається питання щодо проблематики прав дітей. Основні положення спрямовані на створення умов щодо забезпечення необхідного фізичного, психологічного розвитку молодого населення. Також зазначалося право дитини на допомогу, захист й належне виховання [21].
2	Загальна декларація прав людини	Вперше на нормативному рівні відображено основи захисту прав дітей. Результатом декларації стало підписання пактів прав людини, що гарантували рівні права всім дітям і забезпечення їх основних соціальних потреб [22].
3	Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці	Основні питання, що піднімала конвенція – це ліквідація найгірших форм дитячої праці. Та необхідність всебічних способів та негайних дій для реалізації цього завдання. Виконання цього завдання покладено на кожну державу-учасника, яка зобов'язана вживати всіх необхідних заходів з метою забезпечення дотримання положення конвенції [23]

Продовження таблиці 1.1

1	2	3
4	Декларація прав дитини	В основу принципів декларації покладено забезпечення соціального захисту дітей незалежно від мови, кольору шкіри та статі. Законом повинні бути забезпечені умови та можливості для фізичного розумового морального та духовного розвитку. Питання захисту дитини від усіх форм жорстокості та експлуатації [24].
5	Конвенція ООН про права дитини	Конвенція визначає політичні соціально-економічні та культурні права населення 18 років. Також представлений повний перелік прав дитини, а саме: право на життя, право на освіту, право на відпочинок, право на свободу, право на дозволя, право на віросповідання, право на ім'я, право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я [25]

Існування даних міжнародних механізмів щодо захисту дітей та молодого населення зокрема свідчить про актуальність даного питання та проблем з даними категоріями населення у всьому світі.

Щодо українського, то владою було запропоновано низку законів у сфері соціального захисту прав дітей та молоді, які наблизили право України до європейських та міжнародних стандартів у сфері захисту дітей та молоді.

За період незалежної України набули чинності наступні закони щодо захисту дітей та молоді України:

Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей»;

Закон України «Про охорону дитинства»;

Закон України «Про соціальні послуги»;

Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»;

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»;

Закон України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» [26].

Повний перелік нормативно-правих документів, що регулюють питання прав та захисту дітей та молоді представлено в додатку А.

Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» поклав основи та визначив напрямки соціального захисту молоді, в яких визначені основні норми щодо праці, рівня життя, житлових умов, освіти, культури, охорону здоров'я та фізичного розвитку. Даний закон

сформував комплексний підхід до соціального становлення молоді та визначив пріоритетні напрямки соціального забезпечення молоді в Україні.

Щодо інших нормативних актів національного законодавства, то основний перелік та характеристика ключових положень представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Нормативно-правові документи національного законодавства щодо регулювання прав дітей та молоді

№	Нормативно-правові документи законодавства	Основні положення
1	2	3
1.	Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей	Виходячи з Конституції України та Конвенції ООН про права дитини цей Закон визначає правові основи діяльності органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли 18 років [28]
2.	Закон України «Про охорону дитинства»	Цей Закон визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток встановлює основні засади державної політики у цій сфері [29]
3.	Закон України «Про соціальні послуги»	Цей Закон визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги [30]
4.	Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»	Цей Закон визначає організаційні і правові засади соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю. Визначено основні принципи, напрямки та сфери соціальної роботи [31]
5.	Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні»	Цей Закон визначає загальні засади створення організаційних, соціально-економічних, політико-правових умов соціального становлення та розвитку молодих громадян України в інтересах особистості, суспільства та держави, основні напрями реалізації державної молодіжної політики в Україні щодо соціального становлення та розвитку молоді [32]
6.	Конституція України (витяг)	Про основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина, дітей та молоді зокрема [33]
7.	Кримінальний кодекс України (витяг)	Про особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх [34]
8.	Кримінально-процесуальний кодекс України (витяг)	Про кримінальне провадження щодо неповнолітніх та загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх [35]

Продовження таблиці 1.2

1	2	3
9.	Наказ «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення»	Відповідно до чинного законодавства та метою забезпечення найкращого врахування потреб дітей, які постраждали від жорстокого поводження затверджено порядок розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення [36]
10.	Постанова КМУ «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини»	Про порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [37]

Аналіз законодавчих актів у сфері соціального захисту дітей та молоді в Україні дав підстави дійти висновків про те, що система нормативно-правових актів є досить розгалуженою. Але при детальному аналізі можна побачити досить велику кількість прогалин, та нерідко суперечливих та складних для розуміння положень.

Стає очевидним, що у більшості законодавчих актів України щодо соціальних прав та соціальних гарантій відображено вирішення цих питань у напрямі поступового переходу країни до європейської моделі соціального захисту різних категорій населення, включаючи дітей та молодь.

Отже, нормативно-правове забезпечення щодо регулювання соціальної політики дітей та молоді формується відповідно до внутрішніх та зовнішніх викликів. Розвиток національного законодавства орієнтується на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту дітей, відповідно до яких змінюються і напрями державної політики у сфері забезпечення прав та інтересів посиротілих дітей. Разом з тим багато положень чинного законодавства мають декларативний характер, а ефективність механізмів реалізації правових норм на практиці ще є досить слабкою.

1.3 Ключові проблеми та пріоритети дітей та молоді в Україні

Молоде покоління традиційно сприймається як гарант соціально-економічної стабільності, і навіть як загальний стратегічний ресурс розвитку суспільства.

Як вже було зазначено, що молодь – це соціально-демографічна група, яка виділяється з урахуванням сукупності вікових характеристик, особливостями соціально-психологічного стану та властивостей, що визначаються громадським ладом та особливостями культури на які впливає, та на які має вплив велика група факторів. До яких ми можемо віднести стан здоров'я, освіту, добробут, стан соціалізації, житлові умови, зайнятість, родинне благополуччя та екологічні фактори.

У цих умовах підвищується актуальність наукових досліджень щодо ключових факторів, які мають безпосередній вплив на якісні та кількісні характеристики молодого населення.

Останнім часом спостерігається загострення молодіжних проблем серед яких найголовнішими є:

- низький рівень життя, безробіття і значна економічна та соціальна залежність від батьків;
- неналежний стан здоров'я і зростання рівня соціальних проблем (злочинність, пияцтво, наркоманія, проституція);
- низька народжуваність (вже кількох десятиліть в Україні зберігається рівень народжуваності, який не забезпечує навіть відтворення поколінь);
- шлюбно-сімейні проблеми (високий рівень розлучень, сімейних конфліктів);
- матеріальна незабезпеченість та відсутність умов для поліпшення житлових умов;
- проблеми соціалізації та втрата ідеалів, соціальної перспективи, життєвого оптимізму;
- проблеми в сфері освіти [38,39].

Розглянемо детальніше ключові сфери важливі для розвитку дітей та молоді в Україні їх особливості й важливість забезпечення.

1. В сфері забезпечення надання доступу до якісних освітніх послуг.

Освіта для молодого покоління є основним фактором підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, та один з факторів соціального становлення взагалі. Серед основних проблем у сфері освіти (як шкільної, так і університетської) виділяємо наступні:

- проблеми інклюзивної освіти;
- недостатнє фінансування та матеріальне забезпечення;
- проблеми організації дистанційного навчання (що є характерним в сучасних умовах);
- проблеми підготовки викладачів для Нової української школи;
- моральна налаштованість здобувачів;
- зменшення кількості кваліфікованих викладачів (серед причин є велика завантаженість при низькому рівні заробітної плати);
- проблеми в якості освіти та наданні освітніх послуг в сільських місцевостях (застаріла матеріальна база, відсутність новітніх освітніх технологій (зокрема мережі Інтернет) та належних умов навчання).
- відставання вітчизняного рівня освіти до рівня більш розвинутих країн
- падіння престижу загальної і професійно-технічної освіти
- орієнтація багатьох закладів освіти на просте відтворення робітників без орієнтації на потреби ринку праці;
- недостатнє матеріально-технічна база та її відставання від сучасних тенденцій розвитку в різних галузях (медицина, наука, техніка та інші) [40.41].

Варто також зазначити, що отримання шкільної освіти є найбільш тривалим та важливим етапом формування базових знань та компетенцій. А вже після закінчення навчання в вищих чи то професійно-технічних навчальних закладах молодь стикається з проблемами працевлаштування та гідної праці, які ми охарактеризували вище.

2. В сфері забезпечення здоров'я молодих поколінь.

Напевно, сфера яка потребує найбільше уваги від якої залежить функціонування діяльність інших систем - сфера охорони здоров'я. Далі наведено основні проблеми в сфері охорони здоров'я та чинники, що призводять до погіршення якості його стану в молодого населення:

невідповідність існуючої медичні системи обслуговування сучасним проблемам населення;

висока смертність серед молодого населення;

недосконалість механізмів фінансування;

проблеми сільської медицини;

погіршення якості медичних послуг;

висока вартість необхідних платних медичних послуг (які є недоступними для молоді через фінансове становище);

неможливість молоді забезпечити якісний рівень життя та усі необхідні умови для збереження здоров'я;

шкідливі звички серед молодого населення (що мають негативну тенденцію з'являтися ще з досить юних років);

проблеми необізнаність молодого населення у сфері сексуальної освіти (що призводить до ранньої вагітності та ряду серйозних захворювань) [42,43].

3. В сфері відчуття соціального визнання та самопочуття дітей та молоді .

Також не варто нехтувати питання соціального самопочуття та соціальних проблем серед дітей та молоді. За даними досліджень було з'ясовано, що основою для негативних суспільних явищ є нестабільність в соціально-економічній сфері, проблеми в навчально-виховному процесі, проблеми з формуванням соціальних норм та цінностей, проблеми виховання у сім'ї, а також проблеми зі злочинністю, пияцтвом, наркоманією, самогубством та іншими негативними соціальними відхиленнями [44].

Важливим також є питання дружби, кохання, створення сім'ї та формування певної соціальної ролі молодого населення. Адже є відомим, що основні проблеми, пов'язані із психічним здоров'ям людини, пов'язані з проблемами дитинства та юних років. Тому є важливим, щоб особистість мала можливість формуватися в належному психологічному кліматі, під впливом сприятливих соціальних умов.

4. В сфері забезпечення належних житлових умов.

Проблеми із житлом також залишається однією ключових та найгостріших проблем сьогодення для значної кількості громадян країни, а особливо для молоді.

Законодавством передбачено, а саме Статтею 47 Конституції України право кожного громадянина України на житло та створення державою умов, за яких кожний громадянин матиме змогу побудувати житло, придбати його у власність або взяти в оренду. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону [33].

Наявність проблем та передумови їх створення є наступні: висока вартість нерухомості, проблеми на ринку нерухомості, та характерні для України проблеми пов'язані з агресією сусідніх країн, що призводить до зростання мало захищених верств населення та необхідністю забезпечення їх житлом. Існує також проблема в тому, що за нинішніх умов держава практично не виділяє житло для молоді, та не проводить фінансування чи то з державного чи місцевих бюджетів [39].

5. Можливості реалізації молодих поколінь в сфері зайнятості.

Найбільш актуальним питанням як Україні так і за кордоном є питання зайнятості молоді. Важливість забезпечення країни кваліфікаційний кадровим потенціалом є очевидною, адже наслідки молодіжного безробіття мають негативний вплив як індивіда так і на суспільство та державу загалом.

Основними проблемами з якими стикається молоде населення під час виходу на ринок праці є відсутність практичного досвіду, низький рівень

оплати праці та адаптація, незатребуваність отриманої спеціальності або відсутність вакансій. Це все створює сьогодні труднощі молодим громадянам реалізувати своє право на працю, і як наслідок, молодь стикається з проблемою неможливості забезпечити себе самостійно, що несе ряд інших проблем [45].

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновки про важливість усіх сфер для повноцінного існування та розвитку дітей та молоді. Важливим є визначення ключових факторів, які мають безпосередній вплив на якісні та кількісні характеристики молодого населення та проведення активної політики щодо максимального їх забезпечення. Серед основних таких сфер нами було виділено:

- сфера забезпечення надання доступу до якісних освітніх послуг;
- сфера забезпечення здоров'я молодих поколінь;
- сфера відчуття соціального визнання та самопочуття дітей та молоді;
- сфера забезпечення належних житлових умов;
- сфера реалізації молодичого покоління на ринку праці та питання гарантії зайнятості.

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретико-методологічні основи соціальної політики дітей та молоді в Україні, зроблено наступні висновки:

соціальна політика дітей та молоді – це невід'ємна складова внутрішньої політики кожної держави, на меті якої стоїть забезпечення добробуту молодого покоління, можливостей людського розвитку та сталого економічного розвитку;

молодіжна соціальна політика поширюється та здійснює свій вплив на головні сфери діяльності, а саме: громадську, економічну, освітню, виховну, культурну та оздоровчу;

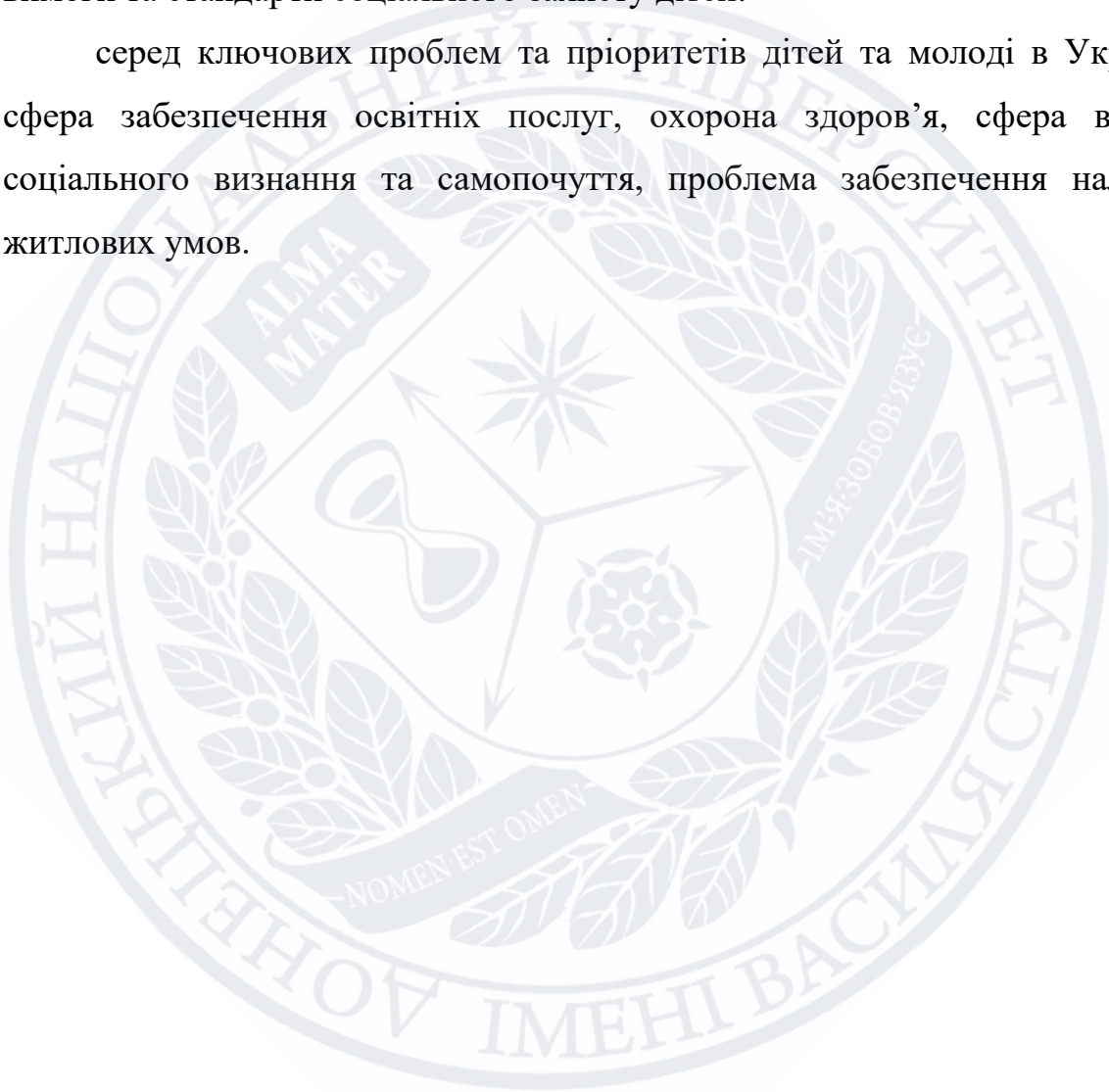
аналіз нормативно-правового забезпечення молодіжного сегменту в Україні довів, що існує доволі значний спектр законодавчих ініціатив і

нормативно-правових актів щодо забезпечення гідної прав та можливостей, проте ефективність реалізації заходів державної політики недостатньо висока;

нормативно-правове забезпечення щодо регулювання соціальної політики дітей та молоді формується відповідно до внутрішніх та зовнішніх викликів. Розвиток національного законодавства орієнтується на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту дітей.

серед ключових проблем та пріоритетів дітей та молоді в Україні є: сфера забезпечення освітніх послуг, охорона здоров'я, сфера відчуття соціального визнання та самопочуття, проблема забезпечення належних житлових умов.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

2.1 Соціально-демографічні характеристики дітей та молоді в Україні

Визначальними чинниками забезпечення стабільного та безпечного розвитку країни є її населення, його кількісні та якісні характеристики. Соціально-демографічні характеристики дітей та молоді є показником, який формує потенціал розвитку країни. На сьогодні Україна знаходиться на третьому етапі демографічного переходу, що характеризується підвищенням показників смертності, через старіння населення та скорочення народжуваності, через зростання освіченості жінок та зміну життєвих пріоритетів.

Згідно з даними державної статистики України (таблиця 2.1) останніми роками відбувається поступове скорочення населення. Так, у порівнянні з 2015 роком населення країни зменшилось на 2,3% та у 2020 році становила 41902,4 тисячі осіб. Основними причинами скорочення населення стало посилення тенденцій смертності та поступове скорочення в структурі населення дітей та молоді [46].

Аналіз чисельності дітей віком до 14 років, показав досить сталу тенденцію до скорочення населення даної вікової категорії. В 2015 році чисельність дітей складала 6 494,29 тисяч осіб, незначне зростання відбулось в 2016 році – 6 535,54 тисячі осіб. Проте в період з 2017 по 2020 років спостерігаємо тенденцію виключно до спаду, та станом на 2020 рік загальна чисельність дітей вже становила 6 279,77 тисяч осіб. Якщо проаналізувати відсоток дітей від загальної чисельності населення України, то визначимо, що їх питома вага в загальній структурі коливається в межах 15,2%-15,5% [47].

Таблиця 2.1 – Чисельність та структура молоді за 2015-2020 рр.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Чисельність населення України, тис. осіб	42928,9	42760,5	42584,5	42386,4	42153,2	41902,4
Чисельність дітей до 14 років (тис. осіб)	6 494,2	6 535,5	6 530,4	6 480,9	6 386,7	6 279,7
Відсоток дітей від загальної чисельності населення, %	15,2	15,4	15,5	15,4	15,3	15,2
Чисельність населення у віці 14-35 років (тис. осіб)	11389,5	11089,4	10800,1	10601,0	10885,0	10555,0
- у т.ч. жінки	5583,80	5375,10	5293,10	5148,00	5318,00	5151,00
- чоловіки	5805,70	5714,30	5507,00	5453,00	5566,00	5404,00
Відсоток населення у віці 14-35 років від загальної чисельності населення, %	26,5	25,9	25,4	25,0	25,8	25,2

Джерело: складено автором на основі [46]

Досліджуючи вікову структуру молоді (за українським законодавством молоддю вважається населення у віці від 15 до 35 років) слід зазначити про її неоднорідність в динаміці зростання. Так, категорія населення у віці від 30 до 35 років, має незначні тенденції до зростання, що пов'язано, з достатньо високими показниками народжуваності, які були характерні у другій половині 80-х років ХХ сторіччя. Інші ж вікові групи молоді характеризуються негативною динамікою скорочення чисельності. Беручи до уваги загальні показники динаміки змін чисельності молоді можна зазначити, що за останні 5 років їх абсолютне значення скоротилось майже на 1 мільйон осіб. Розглядаючи питому вагу молоді у загальній чисельності населення зазначимо, що і цей показник характеризується негативними тенденціями. Так, якщо у 2015 році молодь складала 26,5% населення країни, то вже у 2020 році ця категорія скоротилась до 25% при загальних негативних тенденціях депопуляції в країні (рис.2.1) [47]

Особливістю демографічної ситуації в Україні також є співвідношення чисельності дітей та молоді за статевою ознакою. Так, протягом багатьох років спостерігається тенденція переважання чисельності чоловіків над жінками. Проте слід зазначити, що у віці старше за 35 років це співвідношення зрівнюється та в подальшому має зворотну тенденцію до переважання жінок над чоловіками у загальній структурі.

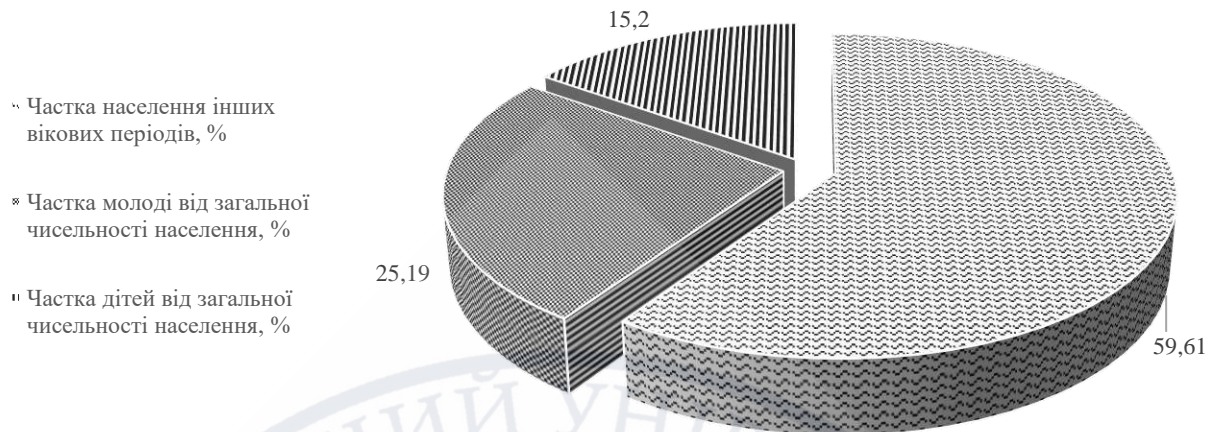

Рисунок 2.1 – Вікова структура населення України за ключовими групами, 2020р.

Джерело: складено автором на основі [46]

Проаналізовані показники вікової структури населення дають змогу говорити про поточну або перспективну наявність в країні наступних проблем, які суттєво впливають на соціально-економічний розвиток. Це:

зменшення частки працездатного населення, яке має вкрай негативний вплив на економіку. Переважання непрацездатного населення над працездатним призводить до погіршення рівня життя населення та скорочення об'ємів людського капіталу. Проблемним є й питання збереження економічного зростання та стабільності при скороченні трудових ресурсів.

підвищення податкового навантаження на одного працівника також має негативний економічний ефект. По-перше, це призводить до росту тіньової економіки, через великий податковий вплив як на роботодавця, так і на працівника. По-друге, втрати бюджету через недоотримані страхові внески або ж отримані не в повному обсязі (через прихований справжній рівень заробітної плати).

старіння нації має перш за все довгострокові наслідки. Найбільш суттєвими наслідками старіння населення є подальше скорочення відтворення трудового потенціалу населення, збільшення економічного

навантаження на працездатне населення, необхідність економічного забезпечення та соціальної підтримки осіб похилого та старечого віку.

ослаблення наукового, творчого та економічного потенціалу країни зумовлено наряду зі скороченням чисельності молодого населення та «відпливом умів» саме серед молодого, активного та перспективного населення, а в свою чергу це призводить до дефіциту робочої сили в окремих сферах та галузях економіки.

зростання навантаження на бюджет, спричинено зростанням частки населення пенсійного віку, що зумовлює ріст видатків на охорону здоров'я, соціальне страхування та пенсійне забезпечення, що є за обсягами великим для бюджету країни.

загроза збереження самосвідомості нації та втрата національних традицій пов'язане з політикою країни, при якій скорочення населення компенсується імміграційними процесами, які нерідко мають властивість руйнувати національні ідентичність та традиції.

скорочення видатків при народженні дитини є дещо позитивним моментом для бюджету країни. Пов'язано це зі скороченням народжуваності та, як наслідок, зменшенням обсягу виплат на дітей.

небезпека послаблення політичного, економічного та воєнного впливу в країні. По-перше, це скорочення числа військового контингенту, що несе загрозу безпеці країни, та є на жаль актуальним в сучасних умовах. По-друге, це скорочення продуктивності праці, обсягів виробництва та загальних обсягів ВВП [47].

Підтримати соціально-економічне становище країни в умовах депопуляції населення є можливим за рахунок збільшення його якісних характеристик, що є можливим за рахунок якісного рівня освіти, направленої на формування затребуваних навичок для розвитку суспільства та кожної особистості зокрема. Структура освіти в Україні багаторівнева та спрямована на підготовку фахівців різних рівнів та напрямків, що дає населенню

широкий спектр можливостей. Детально розподіл населення, а саме молоді у віці від 14 до 35 років за рівнем освіти наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Розподіл населення (%) у віці 14-35 років за рівнем освіти

Розподіл населення (%) у віці 14-35 років за рівнем освіти						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Повна вища	30	30,2	29,7	28	28,5	28,9
- у т.ч жінки	34,6	36,2	34,9	33,8	33,2	34,2
- чоловіки	25,7	24,6	24,8	22,6	24,1	23,8
Базова вища	3,9	3,6	3,7	3,6	6,3	5,6
- у т.ч. жінки	4,4	4,6	3,8	4,5	7,6	5
- чоловіки	3,5	2,7	3,6	2,7	4,9	6,1
Неповна вища	14,4	14,1	14,7	14,4	15,1	13,8
Професійно-технічна	16,7	17,9	18,3	18,7	16,6	18,4
Повна загальна середня	20,6	19,8	18,5	20,9	18,6	16,7
Базова загальна середня	9,2	9,7	10,4	8,4	9,9	10,4
Початкова загальна середня	4,7	4,4	4,5	5,4	4,5	14
Не мають початкової загальної та неписьменні	0,5	0,3	0,2	0,6	0,3	0,7

Джерело: складено автором на основі [46]

Найбільша частка молоді станом на 2015 рік мають повну вищу освіту, а це 30% відповідної вікової групи. Незначне зростання показника відбулось в 2016 році, та становило 30,2%. Однак в останні роки чисельність молоді, яка отримала повну вищу освіту в Україні помітно зменшилася. Найнижчий рівень здобувачів з даним рівнем освіти спостерігається за аналізований період в 2018 році, та перебуває на позначці 28%.

В свою чергу серед жінок спостерігається більший відсоток осіб з повною вищою освітою. В порівнянні в 2015 році серед жінок відсоток становив 30,6%, а чоловіків – 25,7%. Така тенденція переважання частки жінок з повною вищою освітою над чоловіками характерна для всього аналізованого періоду, а в період до 2018 року взагалі спостерігаємо значне скорочення – 12% відповідно до базисного періоду.

Базову вищу освіту отримали станом на 2015 рік 3,9%, населення молодого віку. Найбільшого значення показник набував в 2019 році - 6,3%, а в 2020 вже спостерігаємо спад на 0,7% до позначки 5,6%. Також значна

частина населення отримала професійно-технічну освіту – це 16,75% в 2015 році, а в 2020 – 18,4%. Протягом аналізованого періоду спостерігаємо нестабільність даного показника в сторону як збільшення, так і зменшення. Та відсоток населення, який не має початкової, загальної освіти та неписьменні на 2015 рік становив – 0,5% Найбільшого значення показник набув в 2018 та 2020 роках – 0,5 та 0,7% відповідно, що є вкрай негативною тенденцією.

Основні тенденції, які варто виділити в системі рівня освіти серед молоді – це:

- скорочення частки населення з повною вищою освітою;

- досить велика частка населення, що не мають початкової загальної освіти та неписьменні;

- третина населення серед жінок мають повну вищу освіту, що значно перевищує даний показник серед чоловіків;

- спостерігається тенденція щодо зростання частки населення як чоловічої, так і жіночої статі, що мають базову освіту.

Одним з факторів соціально-демографічного розвитку є система шлюбно-сімейних відносин. В сучасному суспільстві нестабільність та нестійкість шлюбних відносин зумовлена зміною становища жінки, деформуванням суспільних та моральних цінностей, особливостями сучасного режиму відтворення населення. Якщо аналізувати динаміку укладання та розриву шлюбних відносин, згідно рисунку 2.2 то маємо зовсім плачевну ситуацію.

За останні роки спостерігаємо досить нестабільну ситуацію та незначну тенденцію до скорочення кількості укладання шлюбних відносин. Найбільша чисельність укладених шлюбних відносин була в 2017 році, та складала 249 тис. Найменшу кількість маємо в 2020 році – 167 тис., але такий показник в основному зумовлений складною епідеміологічною ситуацією в країні.

Щодо кількості розірваних шлюбів, то складаються зовсім негативні тенденції в даному напрямку. Найбільше розірваних шлюбів було в 2018 році, їх чисельність складала 153,9 тис., а найменше в 2020 – 119,8 тис.

Беручи до уваги весь аналізований період, то бачимо що кількість розірваних шлюбів становить майже $\frac{1}{2}$ частину усіх укладених.

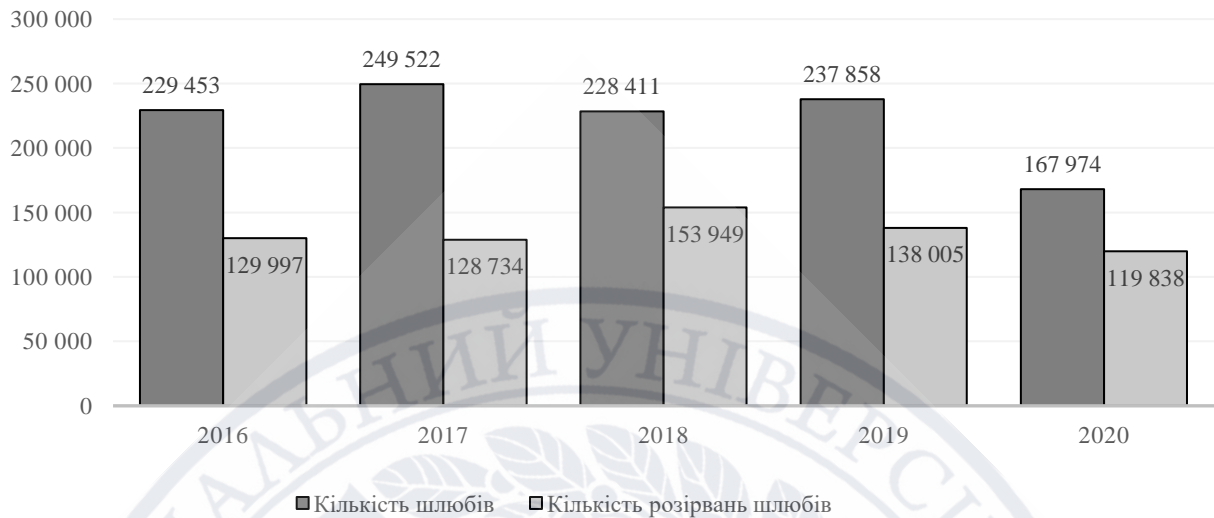

Рисунок 2.2 – Кількість шлюбів та розірвань шлюбів у 2015–2020 роках

Джерело: складено автором на основі [48]

Нестабільність шлюбних відносин, а тим більше їх розпад має негативний вплив як на шлюбну так і дітородну ситуацію в країні. Також не варто забувати про морально-психологічне становище таких сімей і умови подальшого виховання та утримання дітей.

Ще одним важливим процесом демографічних змін в країні є процес міграції населення. На рисунку 2.3 зображена структура міждержавних мігрантів за статтю та віком в 2020 році.

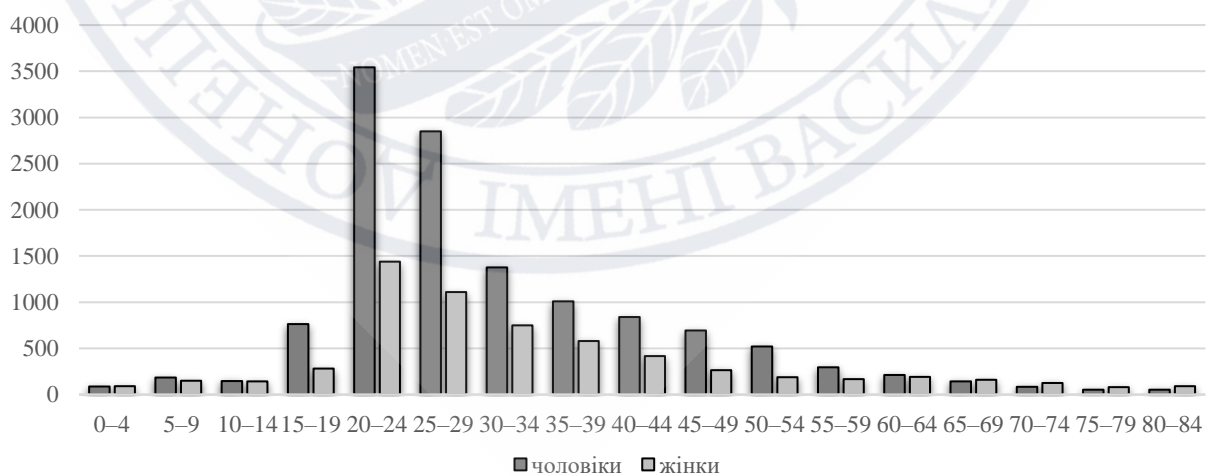

Рисунок 2.3 – Кількість міждержавних мігрантів за віком та статтю у 2020 році [46]

Як видно, найбільша частка мігрантів припадає на молоде населення. Основна активність починається з 15-19 років. Пік міграційного руху в 20-24 роки як в чоловічої, так і жіночої статі та до 30-34 років вже маємо тенденцію до скорочення. Однією з особливостей міграційного руху в Україні можемо бачити поступове переважання в більш дорослому віці серед мігрантів саме осіб жіночої статі. До основних причин еміграції молодого населення в Україні ми відносимо: економічне становище та виїзд з метою працевлаштування, навчання і пошук кращих умов життя.

Загальний аналіз соціально-демографічного становища в Україні дав змогу визначити основні тенденції, особливості, закономірності та проблеми, що існують в даній категорії. На сучасному етапі ми маємо скорочення частини молоді в загальній чисельності населення та і всього населення загалом. В сфері освіти маємо проблеми із забезпечення населення початковою загальною освітою та повною писемністю.

Негативними рисами також виділяються міграційні процеси в країні, адже в основній їх структурі переважає молоде населення, що має свої негативні наслідки. Також досить негативні тенденції ми дослідили в сфері шлюбно-сімейних відносин, а саме їх скорочення та зростання частки їх розриву. Всі перераховані вище обставини та сучасне становище в країні ставить під питання успішних соціально-демографічних прогнозів.

2.2 Оцінка умов реалізації прав дітей та молоді на освіту та гідну працю

Одним з найбільш тривалих етапів становлення особистості, періодом закладення особистих якостей, формуванням та розвитку потенціалу та професійних компетенцій - є процес її навчання. В систему освітнього процесу на всіх його етапах покладено створення основ для розвитку як особистості, так і суспільства загалом.

Право на освіту в Україні гарантується конституційно та не може бути обмежене через будь-які форми дискримінації чи то особливі освітні потреби

(ООП). Станом на 2019 р. структура освіти в Україні, регламентована Законом України «Про освіту» і передбачає наступні її рівні: дошкільну освіту, загальну середню освіту, позашкільну освіту, професійно-технічну освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. Розглянемо дещо детальніше особливості деяких освітніх рівнів та їх стан на сьогодні в Україні [49].

Динаміка чисельності вихованців, учнів, слухачів, студентів у закладах освіти України протягом 2015/2016–2020/2021 н.рр. представлена на рисунку 2.4.

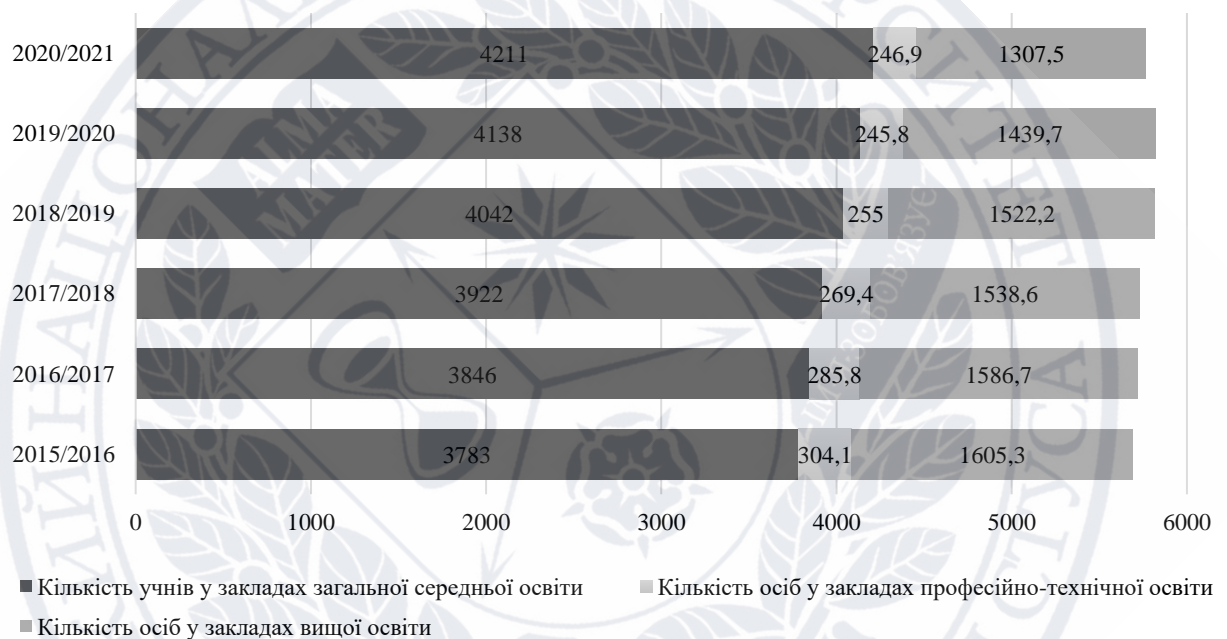

Рисунок 2.4 – Чисельність вихованців, учнів, слухачів, студентів у закладах освіти України протягом 2015/2016–2020/2021 н. рр., тис. осіб

Джерело: складено автором на основі [50]

Загальна чисельність осіб, які навчаються у закладах загальної середньої освіти, закладах професійно-технічної та вищої освіти в період 2015-2021 рр. мають досить сталу динаміку та суттєво не змінилась. Проте, якщо брати весь період формування системи освіти незалежної України, то маємо негативну тенденцію до спаду загальної чисельності осіб, що навчаються.

В Додатку Б зображена динаміка чисельності вихованців, учнів, слухачів, студентів у закладах освіти України протягом 1991/1992–2020/2021

н. рр. Загалом спостерігаємо негативну тенденцію до скорочення, якщо в 1991 році нараховувалось близько 11 млн. осіб, то на початок 2021 року чисельність становила порядку 7 млн. осіб, відбулось скорочення більше ніж на третину. Така динаміка зумовлена особливостями демографічної ситуації в країні та значний негативний вплив дали проблеми сучасного геополітичного становища країни.

Якщо брати до уваги аналізований період (див. рис.2.4), то чисельність учнів в 2015/2016 н. рр. у закладах загальної середньої освіти становила 3783 тис. осіб. Надалі спостерігаємо позитивну тенденцію до зростання та станом на 2018/2019 н. рр. чисельність учнів загальноосвітніх закладів досягла позначки 4042 тис. осіб. В 2020/2021 н. рр. маємо найбільшу чисельність вихованців у школах, та їх чисельність становить близько 4211 тис. осіб.

Щодо закладів професійно-технічної освіти, то тут бачимо дещо іншу тенденцію. Згідно з даними рисунку (див. рис.2.4) спостерігаємо скорочення студентів у професійно-технічних навчальних закладів. Якщо станом на 2015/2016 н. рр. чисельність становила 304,1 тис. осіб., то вже на 2020/2021 н. рр. відбулось скорочення до 246,9 тис. осіб. Загалом відбулось скорочення на 57,2 тис. осіб.

В сфері вищої освіти маємо таку ж тенденцію до скорочення чисельності здобувачів. На початку аналізованого періоду кількість здобувачів вищої освіти становила 1605,3 тис. осіб, а вже в 2017/2018 н. рр. чисельність скоротилась на 66,7 тис. осіб та становила 1538, 6 тис. осіб. Найменшу чисельність здобувачів спостерігаємо в 2020/2021 н. рр. В аналізований період маємо скорочення майже на 300 тис. осіб, та загальну чисельність здобувачів в даний період 1307.5 тис. осіб.

Якщо аналізувати особливості закладів ЗСО, то загалом можна виділити наступні характеристики. Згідно даних рисунку 2.5 бачимо загальну негативну тенденцію до скорочення закладів загальної середньої освіти саме в сільській місцевості. Така ж ситуація в містах, але в набагато менших масштабах.

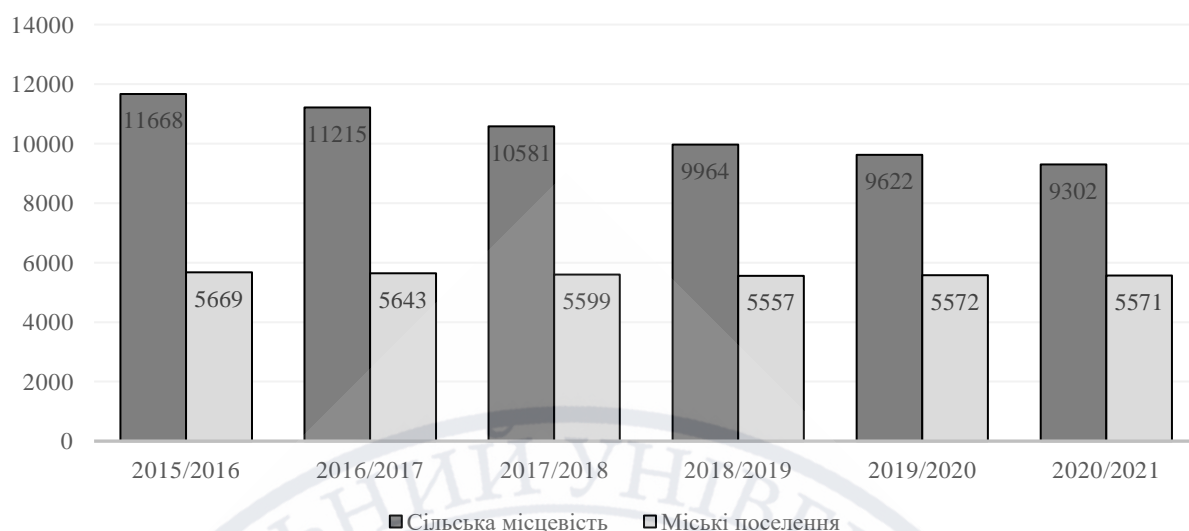

Рисунок 2.5 – Динаміка кількості закладів ЗСО за типом місцевості протягом 2015/2016–2019/2020 н. рр.

Джерело: складено автором на основі [50]

Якщо на початку 2015/2016 н. р. кількість закладів ЗСО в сільській місцевості складала 11668 закладів, то в 2020/2021 н. р. загальна кількість закладів - 9302, що відображає скорочення на 2 366 освітніх установ. В міській місцевості за даний період з 5669 закладів відбулось скорочення до 5571.

В динаміці чисельності учнів у закладах загальної середньої освіти маємо зворотну тенденцію. За даними рисунку 2.6 бачимо переважання частки учнів у містах в 2-2.5 рази та тенденцію до зростання загальної кількості учнів як в сільській, так і міській місцевості.

Рисунок 2.6 – Динаміка чисельності учнів у закладах загальної середньої освіти за типом місцевості протягом 2015/2016–2020/2021 н. рр., осіб

Особливої уваги у сфері забезпечення і наданні освітніх послуг потребують діти з особливими освітніми потребами (ООП). Дані, зображені на рисунку 2.7 дають змогу зробити висновок про негативну тенденцію до зростання числа осіб з особливими освітніми потребами (рис 2.7).

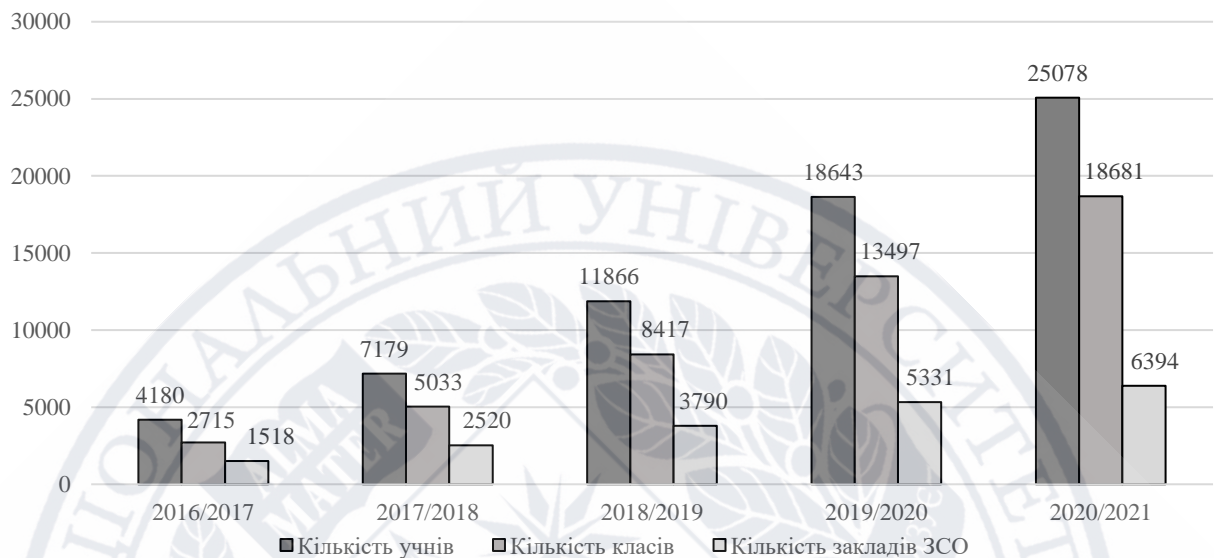

Рисунок 2.7 – Динаміка кількості учнів із ООП в інклюзивних класах, кількості таких класів, закладів ЗСО, в яких функціонують інклюзивні класи, осіб, од.

Джерело: складено автором на основі [50]

Згідно з статистичними даними, впродовж останніх п'яти років чисельність учнів, що навчаються в інклюзивних класах закладів ЗСО, зросла майже у 5 разів. У 2016/2017 н. р чисельність становила 4 180 осіб, а у 2020/2021 н. р - 25 078 осіб. Кількість класів також має динаміку до зростання, якщо в 2016/2017 н. р. її кількість складала 2715 одиниць, то на кінець аналізованого періоду маємо зростання до 18681 одиниць.

Щодо кількості закладів ЗСО, при яких організовано інклюзивні класи маємо зростання більш ніж у 4 рази (з 1 518 у 2016/2017 н. р. до 6 394 осіб у 2020/2021 н. р.).

З позитивного варто виділити зростання кількості класів та закладів в яких в функціонують такі інклюзивні класи для осіб з ООП, що пов'язано з удосконаленням нормативно-правового забезпечення, підвищенням

кваліфікації педагогічних працівників для роботи з дітьми з ООП та настрої батьків таких дітей здобувати освіту в таких закладах.

В структурі вищої освіти спостерігаємо скорочення кількості установ з надання освітніх послуг. Чисельність закладів з надання повної вищої освіти скоротилась на 7 установ за аналізований період, а з базової вищої та неповної - на 33 заклади.

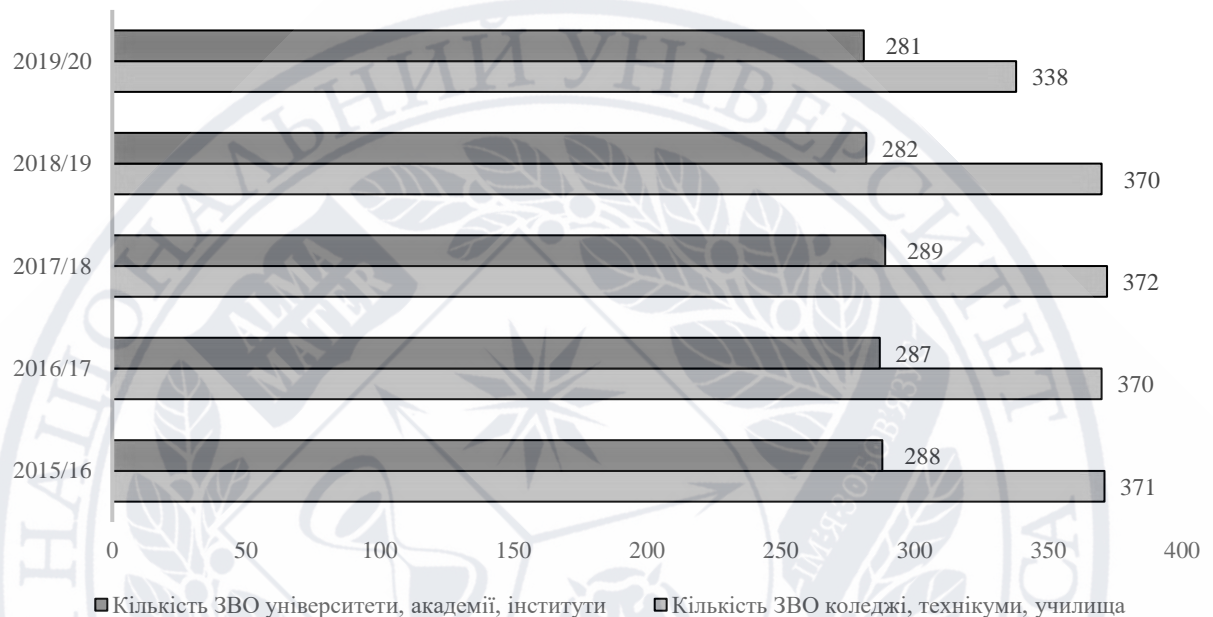

Рисунок 2.8 – Динаміка кількості закладів вищої освіти у 2015/2016–2020/2021 н.р.

Джерело: складено автором на основі [50]

На початок 2020 року кількість ЗВО становила 619 установ, серед яких 281 – це університети академії та інститути, а 338 – коледжі, технікуми та училища. Щодо аналізу кількості здобувачів даних закладів, то маємо таку ж тенденцію до скорочення (рис.2.9)

Згідно рисунку 2.9 Маємо динаміку до скорочення кількості здобувачів у ЗВО. Якщо на початку 2015/2016 н. р. чисельність здобувачів у закладах надання повної вищої освіти становила 1375,2 тис. осіб, то в 2019/2020 н. р. відбулось скорочення до 1266,1 тис. осіб. Загалом маємо скорочення на 91,1 тис. осіб. Такий же спад маємо серед здобувачів коледжів,

технікумів та училищ. На початку 2015/2016 н. р. чисельність становила близько 230 тис. осіб., а в 2019/2020 н. р. – 173, 6 тис. осіб.

Рисунок 2.9 – Динаміка кількості здобувачів у закладах вищої освіти у 2015/2016–2019/2020 н. рр., тис.осіб

Джерело: складено автором на основі [50]

Питання зайнятості серед молодого населення є найбільш гострим та актуальним в сучасних умовах. Адже при виході на ринок праці населення стикається з рядом проблем, зокрема відсутність досвіду роботи, низькою заробітною платою, або зовсім з відсутністю робочих місць. Тому, для більш точного розуміння та висвітлення проблем в сфері молодіжної зайнятості розглянемо основні її характеристики та тенденції її розвитку. На рисунку 2.10 зображена динаміка зміни рівня зайнятості серед молодого населення у віці 15-24 років.

Як видно, рівень зайнятості серед населення даної вікової групи є досить низьким. Станом на 2015 рік показник становив 28,2 %, а в 2016 році маємо скорочення до 27%. Найвищого значення показник набував в 2019 році – 30,6%, але в 2020 році спостерігаємо різке скорочення до 25,8% , що є найнижчим за аналізований період.

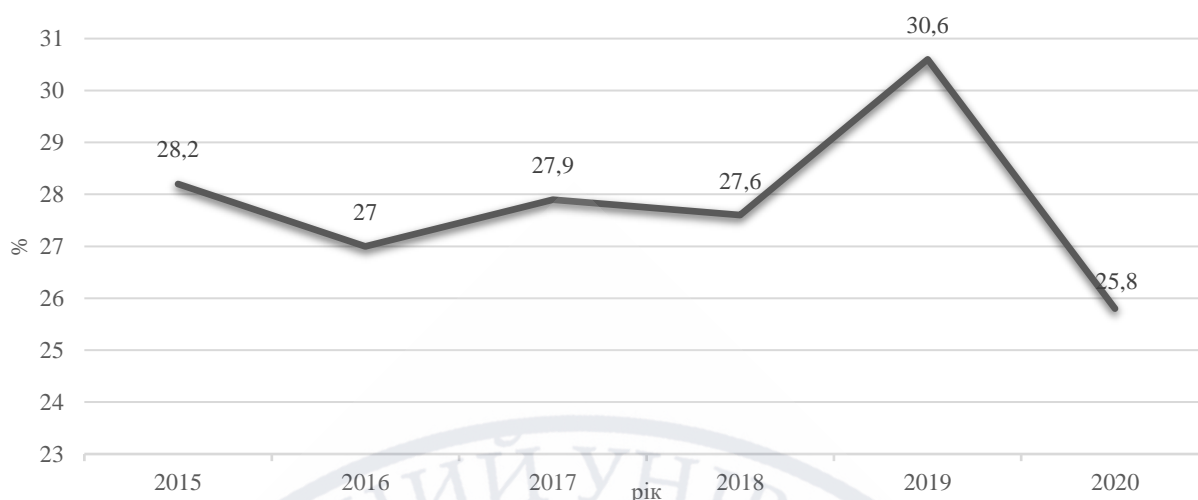

Рисунок 2.10 – Динаміка змін рівня зайнятості серед молодого населення в 2020 році

Джерело: складено автором на основі [50]

Щодо інших характеристик зайнятості молоді, то при аналізі даних таблиці 2.3 можемо зробити деякі висновки.

Таблиця 2.3 – Рівень зайнятості молоді за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2015-2020 роках.

Рівень зайнятості молоді за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2015-2020 роках						
рік	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Все населення	28,2	27	27,9	27,6	30,6	25,8
Жінки	24,8	24,4	24,9	24,2	26,8	22,8
Чоловіки	31,3	29,6	30,7	30,9	34,3	28,6
Міські поселення	25,6	24,1	25,5	25,1	28,7	24
Сільська місцевість	32,7	32,1	32	32	34	28,9

Джерело: складено автором на основі [47]

Рівень зайнятості серед жінок є дещо нижчим, ніж серед чоловіків. В 2015 році показник серед осіб жіночої статті становив 24,8%, а в свою чергу серед чоловіків – 31,3% , що відображає різницю в 6,5%. На кінець аналізованого періоду маємо скорочення різниці в показниках, та 2020 рік у жінок – це 22,8, а чоловіків – 28,6%.

Щодо рівня зайнятості молоді в сільській місцевості то маємо дещо вищі показники, ніж в містах. Якщо в 2015 році в сільській місцевості рівень зайнятості був на рівні 32,7%, то в міських поселеннях – 25,6%. На 2020 рік маємо зміни в сторону скорочення частки зайнятих в сільській місцевості до 28,9%, в міській – 24%.

Отже, аналіз основних тенденцій та характеристик в сфері освіти та гідної праці дав наступні висновки. За останні роки маємо скорочення кількості учнів та студентів на усіх рівнях отримання освіти. Значне зменшення зазнала сфера підготовки професійно-технічних працівників, які є найбільш затребуваними на ринку праці. Також маємо збільшення учнів з ООП, які потребують створення відповідних умов навчання та розвитку та підтримки зі сторони держави.

В сфері забезпечення молодого населення робочими місцями також існують певні проблеми. Спостерігається досить низька зайнятість, а саме у віці 15-24 років перебуває на рівні близько 26%. Такі тенденції несуть негативний вплив та не сприяють соціально-економічному розвитку країни, а сприяють лише скороченню потенціалу молодого населення та держави загалом.

2.3 Аналіз проблем бідності та нерівності серед дітей та молоді

Проблеми бідності та нерівності серед дітей та молоді — специфічна проблема, саме діти є особливою категорією населення: вони народжуються в різних за статком та соціальним статусом сім'ях, не маючи вибору на можливості на інші умови життя.

Усі процеси пов'язані з навчанням, ростом і розвитком будуть залежати від становища родини, тому можна вважати, що із самого народження бідність та нерівність визначають сімейні обставини.

Важливим в забезпеченні необхідних умов для становлення та розвитку молодого покоління є забезпеченість домогосподарств відповідним рівнем

доходів. В таблиці 2.2 маємо порівняльну таблицю самооцінки рівня доходів домогосподарств з дітьми в 2017 та 2020 роках.

Таблиця 2.4 – Розподіл домогосподарств з дітьми за самооцінкою рівня їх доходів у порівнянні 2017 р. та 2020 р. (%)

Розподіл домогосподарств з дітьми за самооцінкою рівня їх доходів (%)										
роки	2017	2020	2017	2020	2017	2020	2017	2020	2017	2020
кількість дітей в домогосподарстві	одна		дві		три		чотири		п'ять і більше	
було достатньо і робили заощадження	8,1	12,2↑	6,5	12,7↑	2,4	10,3↑	14,2	16,8↓	-	-
було достатньо, але заощаджень не робили	56,4	55,1↓	54,2	56,1↑	50,5	71,9↑	55,4	36,6↓	33,0	52,2↑
постійно відмовляли в найнеобхіднішому, крім харчування	32,4	30,8↓	34,8	24,7↓	40,9	13,1↓	19,9	46,6↓	63,4	39,7↓
не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування	3,1	1,9↓	4,5	6,5↑	6,2	4,7↓	10,5	-	3,6	8,1↑

Джерело: складено автором на основі [51]

Для порівняння проаналізуємо зміну самооцінки рівня доходів домогосподарств з дітьми в 2017 та 2020 роках. В домогосподарствах з однією дитиною бачимо наступні зміни: збільшення частки домогосподарств, що мали достатньо доходів та можливість заощаджувати; незначне скорочення частки домогосподарств, які не робили заощаджень та відмовляли в найнеобхіднішому, крім харчування; скорочення частки домогосподарств яким не вдавалося забезпечити навіть достатнє харчування.

Щодо домогосподарств, в яких нараховувалось п'ять і більше дітей, то маємо наступні зміни та характеристики: жодне з аналізованих домогосподарств не мало достатньо доходів та можливості заощаджувати; в порівнянні з 2017 роком в 2020 маємо зростання частки домогосподарств з-поміж тих, що мали достатньо фінансів, але не мали можливості заощаджувати з 33% до 52,2%; скорочення частки домогосподарств, що

змушені відмовляти в найнеобхіднішому з 63,4% до 39,7; негативна тенденція до зростання серед усіх домогосподарств з дітьми такого пункту, як неможливість забезпечити навіть достатнє харчування.

Якщо аналізувати різницю в самооцінці рівня доходів домогосподарств з однією та п'ятьма і більше дітьми, то можемо зробити висновок щодо забезпеченості усіх дітей рівними умовами та можливостями для росту та розвитку(рис 2.11).

Рисунок 2.11 – Самооцінка рівня доходів у 2020 році в залежності від кількості дітей у домогосподарстві.

Джерело: складено автором на основі [51]

Згідно з рисунком 2.11 бачимо, що у 2020 році жодне з домогосподарств з 5 і більше дітьми не мало можливості робити заощадження; близько 8% домогосподарств не могло забезпечити навіть достатнє харчування, для порівняння частка домогосподарств з однією дитиною становила майже 2%; майже 40% домогосподарств постійно відмовляли собі найнеобхіднішому, частка домогосподарств з однією дитиною по даному параметру становила 30,8% .

Важливим моментом аналізу забезпеченості дітей рівними можливостями та умовами є питання доходів. В таблиці 2.5 наведена

структура грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі у 2020 р.

Таблиця 2.5 – Структура грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі у 2020р. (%)

	Частка у грошових доходах				
	у тому числі з кількістю дітей				
	<i>одна</i>	<i>дві</i>	<i>три</i>	<i>чотири</i>	<i>п'ять і більше</i>
Оплата праці	70,9	71,1	44,1	40,4	26,1
Доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	8,4	9,1	19,0	4,1	1,8
Доходи від продажу сільськогосподарської продукції	2,4	2,0	7,4	4,6	6,1
Допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою	2,8	4,8	14,7	38,3	56,7
<i>в тому числі:</i>					
– допомога малозабезпеченим сім'ям	0	0,4	4,8	12,3	25,8
– допомоги на дітей	1,8	3,4	8,8	24,4	30,6
Пенсії	7,8	6,2	8,5	4,3	2,1
Стипендії	0,3	0,1	0,1	0,3	1,1
Доходи від власності (дивіденди від акцій та інших цінних паперів, відсотки по вкладах, доходи від здачі внайми нерухомості тощо)	0,6	0,5	0,8	1,3	1,0
Грошова допомога від родичів та інших осіб	4,6	3,9	2,8	2,9	3,3
Аліменти	0,6	0,6	0,3	1,0	0,1
Інші грошові доходи	1,6	1,7	2,3	2,8	1,7

Джерело: складено автором на основі [46,55]

В залежності від складу домогосподарства маємо досить різні структуру доходів. Якщо в домогосподарствах з однією дитиною основну частину доходів становить оплати праці, то в багатодітних домогосподарств основним джерелом існування я варто розглядати таку частку видатків як допомоги, пільги, субсидії та компенсаційні виплати, надані готівкою (в основній частині – це допомога малозабезпеченим сім'ям та допомога на дітей). Яскраво цю залежність можемо спостерігати на рисунку 2.12. В домогосподарствах з однією дитиною основним джерелом доходів є оплата праці -70,9%, а в домогосподарствах з п'яти і більше дітьми - допомога та

компенсаційні виплати (виплати малозабезпеченим сім'ям та допомоги на дітей) - 56,7%.

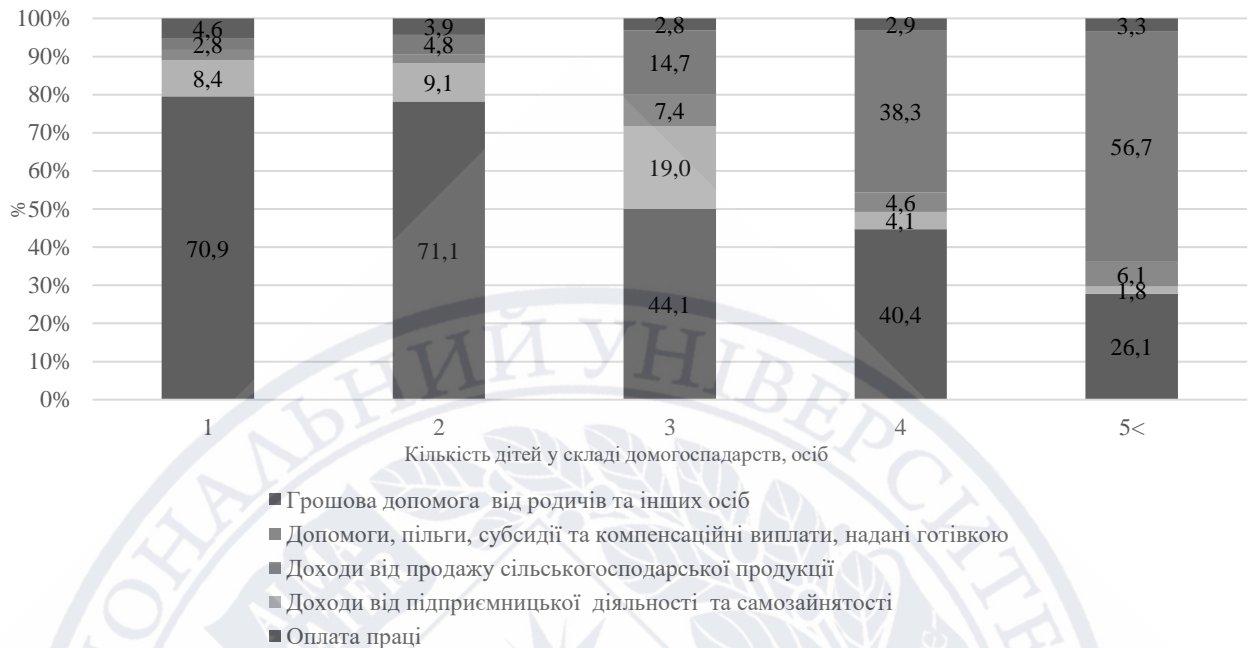

Рисунок 2.12 – Динаміки зміни структури грошових доходів і сукупних ресурсів домогосподарств з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі у 2020 р. (%)

Джерело: складено автором на основі [51]

Важливим питанням для розгляду та визначення реального матеріального стану домогосподарств з дітьми є аналіз рівня їх бідності. Головною причиною існування явища нерівності серед дітей є саме проблема бідності та її наслідки, які діти відчують на собі впродовж усього життя. На рис 2.13 зображена динаміка бідності домогосподарств з дітьми в різних країнах.

Порівняння рівня бідності в різних країнах показує вкрай негативну тенденцію та місце України в даному списку. Серед домогосподарств усіх країн, незалежно від їх складу, Україна лідирує за показником рівня бідності.

Середній показник бідності по країнах ЄС домогосподарств з трьома та більше дітьми складав 16,1%, в Угорщині даний показник становить 34%, в Польщі – 6,3% та в Україні – 60,5%. У домогосподарствах, що нараховують двоє дітей ситуація дещо краща. В країнах ЄС рівень бідності поданому

показнику становить 9,1%, в Угорщині показник становив 11,2%, Польщі – 5,2%, а в Україні – 42,2%.

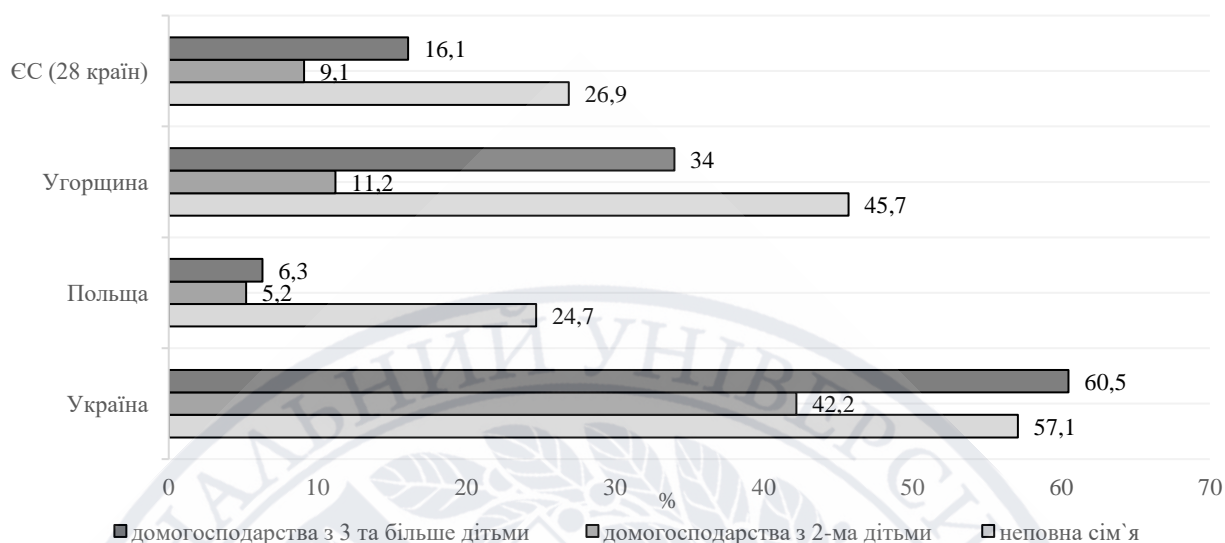

Рисунок 2.13 – Динаміка бідності домогосподарств з дітьми в різних країнах 2019 році, %

Джерело: складено автором на основі [52,53,54]

Щодо рівня бідності в неповних домогосподарствах з дітьми, то маємо досить негативні дані по усіх аналізованих країнах. Показник по країнах ЄС становив 26,9%, досить високий рівень Угорщині – 45,7%, в Україні також дуже високий рівень бідності серед неповних домогосподарств – 57,1%, що говорить про неможливість забезпечення більше ніж половини домогосподарств забезпечити гідні умови для зростання молодого покоління.

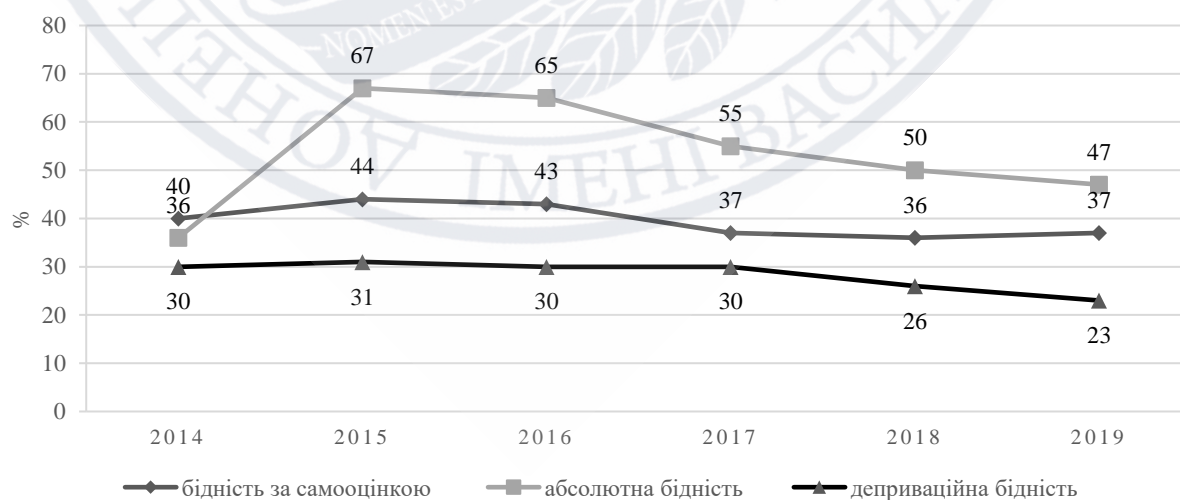

Рисунок 2.14 – Динаміка бідності домогосподарств з дітьми за різними критеріями в період 2014-2019 рр., %

На рисунку 2.14 маємо динаміку бідності домогосподарств з дітьми за різними критеріями в період 2014-2019 рр., а саме: бідність за самооцінкою, абсолютна бідність, деприваційна бідність. Варто виділити, що загалом спостерігається динаміка до скорочення даного показника по усіх критеріях, але рівень бідності все ж залишається досить високим. А ще досить негативним є той фактор, що народження дитини підвищує ризик настання раптової бідності.

Показник абсолютної бідності станом на 2014 рік становив 36%, та вже на 2015 маємо зростання аж до 67 %. В період 2016-2019 років спостерігаємо скорочення рівня абсолютної бідності з 65% до 47%. Щодо такого показника, як деприваційна бідність, то на початку аналізованого періоду показник становив 30%, а вже в 2019 – 23%. Та показник бідності за самооцінкою домогосподарств характеризується також негативною динамікою, більше половини домогосподарств з дітьми вважають, що перетнули межу бідності.

Задля визначення основних напрямів, в яких існує дефіцит фінансів збоку домогосподарств, та які є базовими для формування та повноцінного розвитку особистості проведемо аналіз структури витрат домогосподарств (таблиця 2.6).

Якщо аналізувати сферу освіти, то бачимо, що найбільші витрати йдуть у домогосподарств з двома дітьми, що становить близько 2% усіх витрат і все ж є досить малою часткою для даної сфери, враховуючи її важливість.

Зовсім погана ситуація у домогосподарств з п'ятьма і більше дітьми, за період 2016-2020 років маємо стрімке скорочення витрат в даному сегменті. Якщо у 2016 році мали 1,6 %, то вже у 2020 – 0,4%, що ставить під питання забезпеченість дітей та надання їм відповідного рівня і якості освіти.

Таблиця 2.6 – Структура грошових витрат домогосподарств за ключовими категоріями з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі у 2020 р. (%)

Структура грошових витрат домогосподарств за ключовими категоріями з дітьми залежно від кількості дітей у їх складі						
Всі домогосподарства з дітьми		у тому числі з кількістю дітей				
		одна	дві	три	чотири	п'ять і більше
рік	Освіта					
2016	1,7	1,7	1,9	1,4	1,7	1,6
2017	1,9	1,8	2,3	1,1	0,6	1,6
2018	1,8	1,7	2,1	1,9	1,2	1,0
2019	1,9	1,7	2,4	2,7	1,4	0,6
2020	1,6	1,4	2,2	2,1	0,5	0,4
рік	Відпочинок і культура					
2016	2,0	2,0	2,0	1,6	1,3	2,3
2017	2,3	2,4	2,2	1,3	3,2	1,0
2018	2,5	2,4	2,7	1,6	1,9	1,1
2019	2,2	2,2	2,4	3,0	1,4	1,9
2020	2,0	1,9	3,0	1,9	1,0	1,9
рік	Охорона здоров'я					
2016	3,7	3,7	4,0	3,0	5,3	4,9
2017	3,3	3,3	3,1	4,0	4,9	2,6
2018	3,3	3,1	3,9	2,5	3,3	3,9
2019	3,6	3,5	3,7	4,5	3,0	2,9
2020	3,7	3,8	3,2	4,6	3,5	4,3
рік	Продукти харчування та безалкогольні напої					
2016	47,6	47,7	46,4	56,0	49,9	53,0
2017	45,2	44,0	47,5	52,7	53,4	58,6
2018	44,7	44,1	45,5	52,9	47,4	47,7
2019	43,3	43,2	43,2	45,0	46,7	47,7
2020	43,9	43,6	44,1	50,6	55,8	57,8

Джерело: складено автором на основі [46,56]

Сфера культури та відпочинку, як і у сфері освіти маємо залежність частки витрат на склад домогосподарства. Тому зі збільшенням кількості дітей в сім'ї маємо скорочення витрат на дану сферу. Найбільші видатки маємо в домогосподарствах з однією та двома дітьми та частково спостерігаємо їх збільшення. За аналізований період, частка витрат коливається від 1.9 до 2.4% в домогосподарствах з однією дитиною та від 2% до 3% з двома дітьми. Щодо багатодітних домогосподарств то маємо лише скорочення частки витрат та досить несталу динаміку витрат.

Вкрай важлива сфера охорони здоров'я також має недостатнє фінансування зі сторони домогосподарств. Не зважаючи за склад домогосподарств, частка витрат не зазнає особливих змін. Середній показник по всіх домогосподарствах за аналізований період коливається від 3.3% до 3,7%.

Витрати на продукти харчування займають майже половину усіх витрат домогосподарств, а в деяких сягають і 59%. Посилаючись на дослідження світової економіки, витрати більшої частини доходів домогосподарств на продукти харчування є одним із показників бідності. Станом на 2020 рік бачимо досить високу частку витрат у всіх домогосподарствах. У домогосподарствах однією дитиною – 43,6%, двома – 44,1%, трьома – 50,6%, чотирма – 55,8% та з п'ятьма і більше – 57,8%

Отже, бідність та нерівність серед дітей та молоді в Україні, на жаль, досить поширене явище. При аналізі ми підтвердили, що бідність – багатовимірний феномен, та за багатьма проаналізованими показниками діти та молодь попадають під його вплив.

Станом на сьогодні існує безліч проблем із забезпеченням молодого населення усіма необхідними умовами для повноцінного існування. Це проявляється у забезпеченості домогосподарств відповідним рівнем доходів. Також спостерігаємо досить негативну тенденцію: зі збільшенням числа дітей в домогосподарствах відбувається скорочення або й відсутність розходів з бюджету сім'ї на певні види благ, що є необхідними для повноцінного росту і розвитку молодого покоління.

Висновки до розділу 2

Аналіз ключових характеристик умов розвитку дітей та молоді в Україні в контексті забезпечення їх регулювання в рамках соціальної політики дав змогу визначити основні тенденції, проблеми та недоліки, що існують в даному напрямку, основні з них це:

Серед характеристик соціально-демографічного стану молоді можемо виділити негативні тенденції до скорочення частки молоді в структурі всього населення країни. Також маємо негативну статистику до зростання числа зовнішніх мігрантів серед молодого населення, та досить негативні тенденції ми дослідили в сфері шлюбно-сімейних відносин, а саме їх скорочення та зростання частки їх розриву.

Особливістю демографічної ситуації в Україні також є співвідношення чисельності дітей та молоді за статевою ознакою. Так, протягом багатьох років спостерігається тенденція переважання чисельності чоловіків над жінками

В сфері освіти за останні роки маємо скорочення кількості учнів та студентів на усіх рівнях отримання освіти, а найбільше зменшення зазнала сфера підготовки професійно-технічних працівників.

Досить гостро стоїть питання зайнятості серед молодого населення, адже саме у віці 15-24 років рівень зайнятості становить близько 26%.

Досить негативні тенденції маємо в рівні доходів домогосподарств з дітьми та можливістю забезпечити себе усім необхідним. Проблема бідності та нерівності має досить значні прояви серед української молоді по усіх її показниках та досить високі показники серед зарубіжних країн.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В УКРАЇНІ

3.1 Напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці

Освіта є пріоритетною галуззю, та як частина соціальної політики орієнтована на забезпечення соціальної стабільності та створення умов для соціально-економічного розвитку країни, шляхом забезпечення доступної якісної освіти, створенням рівних освітніх можливостей дітей та молоді, формування та пропагандою здорового способу життя, підвищення культурного рівня населення, зниження дитячої бездоглядності та правопорушень.

Не меншу роль в сучасних умовах розвитку соціально-економічних відносин набуває проблема забезпечення зайнятості молоді на ринку праці. Адже молоде населення формує майбутній трудовий потенціал та можливу конкурентоспроможність країни, та на жаль, в сучасних умовах є однією з найменш захищених категорій населення на ринку праці.

Аналіз основних характеристик молодого населення в сфері освіти та гідної праці дав змогу визначити основні та необхідні напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді.

На рисунку 3.1 зображені основні напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці, які є пріоритетними на даний момент, задля вирішення проблем, що існують в даних сферах та створення передумов для ефективного функціонування даних сфер й можливості повноцінної реалізації молодого покоління в даних сферах.

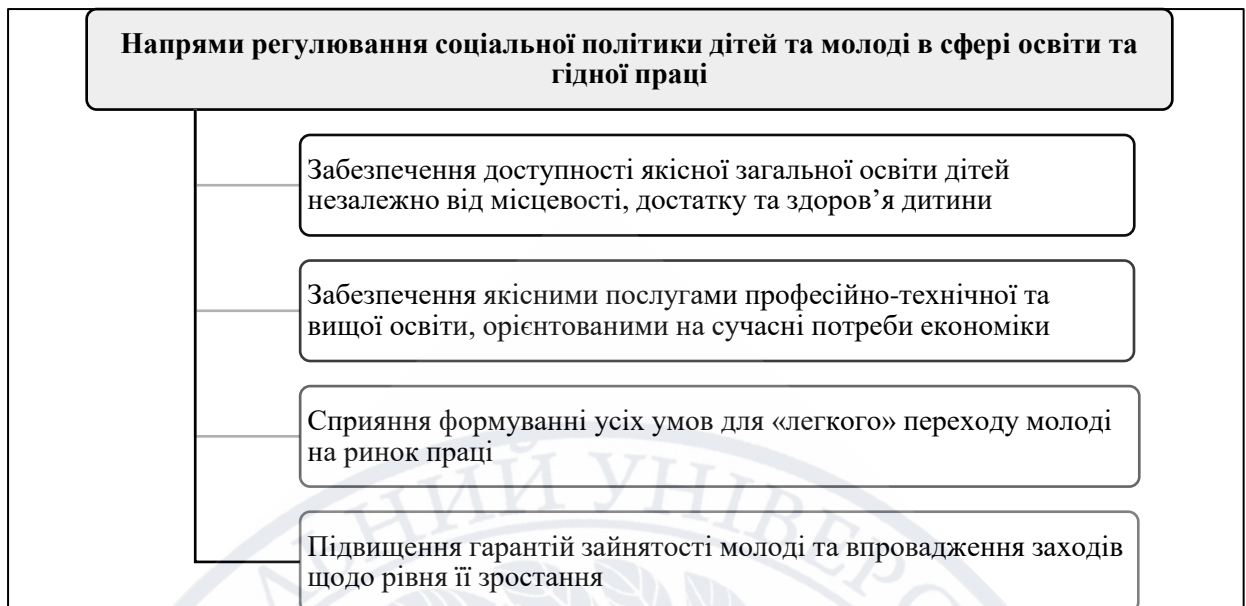

Рисунок 3.1 – Напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці

Розглянемо детально особливості та заходи кожного з напрямів.

1. Забезпечення доступності якісної загальної освіти дітей незалежно від місцевості, достатку та здоров'я дитини:

в рамках освітнього процесу виникає необхідність забезпечення соціальними гарантіями таких категорій населення як діти (а особливо дітей-сиріт, дітей-інвалідів, дітей з багатодітних сімей, і дітей з неповних сімей). Одним з таких засобів може слугувати надання безоплатного користування навчальними матеріалами. Також можлива робота над сферою забезпечення загального доступу до освітніх ресурсів мережі Інтернет та дистанційного навчання, відповідно до сучасних тенденцій та потреб суспільства та крайньої необхідності даних категорій населення;

в сфері забезпечення високої якості освіти необхідне формування та розвиток шкільної освіти до міжнародного рівня з використанням сучасних інструментів та високим контролем якості освіти;

необхідність реалізація комплексу заходів по підвищенню ефективності навчання, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство дітей з обмеженими можливостями, дітей-інвалідів, дітей-сиріт, та дітей залишених без батьківського піклування;

доступність освіти та забезпеченість урядом належного функціонування загальної середньої освіти, що зобов'язана належним чином готувати учнів до подальшого продовження навчання. Адже, освіта – це цінність, яка приносить користь особистості та сприяє її досягненню. Молоді люди, які раніше кидають школу або професійно-технічне навчання, набувши лише базових навичок, швидше за все, зіткнуться зі складним переходом на ринок праці, або взагалі втрачають можливість гідного працевлаштування.

2. Забезпечення якісними послугами професійно-технічної та вищої освіти, орієнтованими на сучасні потреби економіки:

в сфері професійно-технічної освіти необхідне вдосконалення матеріально-технічної бази освітніх закладів, задля підготовки фахівців відповідно до сучасних потреб економіки;

формування престижності професійно-технічної освіти. В основі даної проблеми лежить сучасне уявлення молоді щодо престижності певних професій та відсутності в Україні єдиною сформованої політики в сфері профорієнтації;

рівень та якість освітніх послуг повинні відповідати рівню розвитку науки, техніки та сучасним вимогам економіки, а політика держави має спрямовуватися на оновлення структури та змісту освітніх послуг відповідно до тих тенденцій, адже найімовірніше, в найближчі десятиліття зростатимуть робочі місця середньої та високої кваліфікації (згідно даних Європейського центру розвитку професійної освіти і навчання) [57];

необхідність розробки освітніх програм та додання до освітнього процесу спеціальностей, які відповідають потребам ринку праці, забезпечують потреби підприємств та організацій відповідними спеціалістами. За таких умов буде спостерігатися ефективність вищої освіти та відповідно якість підготовки молодого покоління;

розширення можливостей в напрямку практичної підготовки здобувачів у навчальних закладах та виконання робіт в межах навчальних

дисциплін на замовлення роботодавців (участь у процесі навчання, проведення лекцій, семінарів та тренінгів роботодавців, розробка проектів, науково-технічних розробок, практичних та дипломних робіт), що дасть змогу відпрацювання теоретичних знань та практичних навичок на конкретних об'єктах;

необхідність сприяння здобуттям молоді в процесі навчання трансверсальних компетенцій, як для особистісного розвитку, так і працевлаштування. Добре розроблені навчальні програми та навчальні плани із залученням соціальних партнерів, реагуванням на тенденції ринку праці та потреби молоді може сприяти зменшенню невідповідності навичок.

3. Сприяння формуванню усіх умов для «легкого» переходу молоді на ринок праці:

в сфері зайнятості виникає необхідність щодо збільшення обсягів навчання за індивідуальними замовленнями роботодавців, що в подальшому гарантує зайнятість молодого населення;

запобігання виходу молоді зі школи, а також навчання та стимулювання їх до досягнення середньої та високої освіти, будь то професійна освіта чи навчання в університеті, все сприятиме зміцненню конкурентної переваги на ринку праці. Вища освіта також буде сприяти їх особистому та соціальному розвитку;

створення агентств/бюро сприяння зайнятості молоді. На меті яких є забезпечення відповідних організаційних, соціальних умов і гарантій для реалізації прав молодого населення на працю, посилення її соціального захисту від безробіття та поліпшення матеріального становища;

можливе створення служб, які будуть займатись питанням «перехідного періоду» та які мають можливість надавати індивідуальні поради молодим людям, щоб полегшити їх перехід зі сфери здобуття освіти в сферу ринку праці або етапу переходу між роботами.

4. Підвищення гарантій зайнятості молоді та впровадження заходів щодо рівня її зростання:

активну політику зайнятості буде найбільш ефективним заходом як для економіки країни, так і для молодого населення, адже буде вирішувати реальні проблеми низької зайнятості, а не лише нівелювати її вплив;

ініціативи щодо зменшення податкової ставки, або взагалі звільнення від оподаткування певних категорій молоді в перші роки виходу на ринок праці (випускники вузів; діти, які потребують соціального захисту: сироти, діти багатодітних сімей, які за часту змушені працювати для забезпечення нормальних умов існування).

Розвиток підприємницького мислення та розвиток підприємницьких навичок має позитивний вплив на працевлаштування молоді та створення робочих місць. Задля цього необхідне надання різного роду консультаційних послуг, навчання основ підприємницької діяльності, створення бізнес-інкубаторів, розробка єдиної методики щодо реалізації та розробки бізнес-план. Ці всі методи створять основи для ведення підприємницької діяльності та забезпечать зайнятість як особистості, так і створення додаткових робочих місць.

Також важливим моментом є питання фінансової підтримки підприємництва, можливість надання державних пільг або кредитування. Одним з шляхів полегшення ведення підприємництва та з метою більш швидкого його закріплення на ринку, можливе позбавлення від стягнення податків терміном на 1-2 роки.

Враховуючи вищесказане, можна зробити висновки про важливість забезпечення гідними умовами молодого населення в сфері освіти та гідної праці. Як було проаналізовано, серед необхідних напрямів вдосконалення є сфера доступності якісної загальної освіти дітей незалежно від місцевості, достатку та здоров'я дитини; необхідність забезпечення якісними послугами професійно-технічної та вищої освіти, орієнтованими на сучасні потреби економіки; сприяння формуванню усіх умов для «легкого» переходу молоді на ринок праці та підвищення гарантій зайнятості молоді та впровадження заходів щодо рівня її зростання.

3.2 Програма подолання бідності та нерівності серед дітей та молоді

Доведено, що зростання бідності зменшує здатність дітей рости та досягати успіху у дорослому житті. Адже молодь, яка виросла у бідності, зазвичай є більш вразливою. Це має свої прояви у стані здоров'я, рівні освіти, особливості поведінки в суспільстві, низькими результатами навчання у закладах освіти, якщо така категорія населення має роботу, то зазвичай низькооплачувану, а багато взагалі безробітні, як наслідок всього, бідність зумовлює невикористання потенціалу людей.

Тому, пріоритетними напрямками з метою покращення ситуації та максимального зниження рівня бідності необхідне виконання наступних рекомендацій, представлених на рисунку 3.2.

Рисунок 3.2 – Напрями вдосконалення політики країни щодо подолання проблем бідності та нерівності в країні.

Проаналізуємо детальніше кожен пункт, його особливості та місце у вирішенні проблем бідності та нерівності серед дітей та молоді.

1. Питання подолання дитячої бідності має набути пріоритетного значення на рівні країни. Необхідність полягає в офіційному визнанні владою дитячої бідності однією з головних та вкрай важливих проблем для вирішення. Важливим моментом для дієвої політики в даній сфері є комплексність підходу, та залучення не лише органів державної влади, а важлива співпраця в першу чергу з міжнародними партнерами, неурядовими організаціями та приватним сектором.

2. Використання належних вимірників бідності. Для точного розуміння наявної ситуації, точних масштабів бідності, необхідна належна діагностика та аналіз показників рівня бідності, що створить необхідні передумови для застосування більш ефективних заходів задля подолання бідності. Тому виникає необхідність регулярного дослідження показника за всіма його параметрами, як монетарної бідності, багатовимірної бідності, абсолютної бідності, бідності за самооцінкою домогосподарств.

Серед конкретних вдосконалень можна виділити наступні:

- удосконалення методів збору та аналізу даних щодо бідності дітей, та домогосподарств з дітьми та необхідність включення до об'єктів дослідження дітей, що мешкають близько лінії розмежування, дітей що живуть на вулиці та ромських дітей;
- надати пріоритету в дослідженнях та подальшій політиці дітям, які стикаються з найвищим ризиком бідності;
- необхідність збирати дані про хронічну бідність, що потребує організацію досліджень на основі панельних даних;
- усунути слабкі місця в поточних обстеженнях умов життя домогосподарств, для чого слід збирати дані про дітей із інвалідністю;
- використання різного роду інструментів для сімей, що перебувають трохи вище межі бідності та тих, що тільки з неї вийшов. Необхідну увагу варто приділити сім'ям з дітьми, які перебуваю трохи вище межі бідності, адже чисельність населення, які є бідними, на будь-який момент часу

залежить від кількості сімей, які вийшли із стану бідності, та сімей, які опинилися у стані бідності на той момент.

3. Необхідність взаємодії та координації на найвищих рівнях управління. Висока ефективність заходів із подолання бідності можлива лише за умови керованості на найвищих рівнях та координації дій ключових організацій.

Важливим моментом ефективної політики країни є спільна діяльність зі сторони відповідних міністерств та ключових суб'єктів держави та їх підпорядкування керівництву на найвищому рівні. Також ключову роль відіграє розумне та чітке розподілення обов'язків, адже самотійно жодна установа не зможе самотійно вирішити проблему дитячої бідності.

4. Акцентування уваги політики країни на підтримці достатніх (і стабільних) доходів та формування сприятливої політики в сфері праці для сімей з дітьми. Адже як вже було сказано, що досить низькі стандарти оплати праці не завжди можуть перекрити витрати домогосподарств, тим більше при наявності в них дітей. Тому виникає питання щодо розширення можливостей зайнятості та стандартів оплати праці членів домогосподарств з дітьми.

5. Політика в напрямку удосконалення стандартів та розмірів соціальної допомоги. На даний час існує питання щодо відповідності даної допомоги реальним потребам дитини та виникає необхідність сімей з дітьми та молоді забезпечення відповідно достатнім стабільним рівнем фінансування. Адже для більшості домогосподарств характерний перехід в стан бідності саме після народження дитини. Варто підкреслити, що за кордоном є також характерна динаміка щодо зростання бідності з появою у домогосподарствах дітей, а також широке поширення політики щодо запровадження системи універсальної підтримки, яка є важлива на перших етапах росту та розвитку дитини.

Також зазначимо, що в Україні здійснюється виплата у зв'язку з народженням дитини, але якщо брати до уваги подальший щомісячний платіж, то даної суми недостатньо для перекриття навіть половини потреб

дитини (адже ми маємо єдиний розмір допомоги при народженні без прив'язки до прожиткового мінімуму, що веде до того, що ця допомога не буде кожен рік індексуватися, а отже з кожним роком буде знецінюватися із зростанням цін в країні).

6. Доступність та якість державних послуг. Як ми вже зазначали, бідність становити собою багатовимірне явище, тому задля її зменшення та подолання необхідна комплексна діяльність багатьох сфер діяльності країни. Важливим для дитини на всіх етапах становлення є такі сфери як охорона здоров'я, гідна освіта, безпека, санітарія та соціальне обслуговування, які є важливими важелями зменшення рівня бідності.

7. Забезпечення рівних можливостей. Як ми вже зазначали, дитина народжується у певному соціальному середовищі, уже з певним соціальним статусом, відповідно у неї немає вибору щодо рівня добробуту та статусу родини, в якій вона народилася. Все це надалі впливає на розвиток особистості, її доступ до освіти, та різного роду матеріальних та духовних благ та послуг, що надалі формує потенціал особистості в дорослому житті.

З методів зменшення нерівності серед дітей можна вважати соціальні виплати, які особливо важливі для таких груп населення як діти з інвалідністю діти позбавлені батьківського піклування, дітище живуть поблизу лінії зіткнення. Як наслідок можна вважати що зменшення нерівності можливості серед дітей на лише правильні кроки з точки зору моралі, ай шлях до економічного зростання розвитку особистості та держави.

8. Макроекономічна стабільність. Сутність полягає в залежності економічного становища країни та механізмами подолання бідності. Адже варто розуміти, що важливою передумовою для подолання дитячої бідності є макроекономічна стабільність, що є також умовою для економічного зростання та зміцнення економіки країни. Тому, успішність реалізації заходів даної політики матимуть пряму залежність від умов функціонування національної економіки.

9. Необхідність прив'язки даних до політики та бюджет. Питання дитячої бідності відноситься до категорії питань, які за часту не обговорюються на досить високих рівнях та відповідно привертає недостатню увагу політиків та інших владних структур, що не може створити відповідні умови для вирішення проблем даної сфери.

Отже, питання бідності серед молодого населення є вкрай гострим, а шляхи його подолання вимагають значних зусиль зі сторони органів державної влади. Серед ключових напрямів, важливих на сучасному етапі для подолання проблем бідності серед дітей та молоді є: макроекономічна стабільність, удосконалення системи, стандартів та розмірів соціальної допомоги, забезпечення рівності можливостей, регулювання політики в сфері доходів. Вирішення проблем в даних сферах буде основою формування сприятливого середовища для зростання молодого покоління, можливості отримання всіх необхідних благ для повноцінного навчання, росту, та розвитку.

3.3 Ризики та можливості реформування соціальної політики дітей та молоді в Україні

Розробка оптимальних механізмів роботи соціальної політики є важливим елементом політики будь-якої країни. Постійне вдосконалення методів і важелів діяльності та регулювання є необхідним фактором ефективної роботи даної системи.

На сьогодні багато питань сфери соціальної політики дітей та молоді потребують злагодженого та системного вирішення, жорсткого контролю та координації зі сторони державних органів. Як наслідок, постає питання щодо визначення основних засад та пріоритетних напрямів реформування (оптимізації) система соціальної політики дітей та молоді в Україні. Тому розглянемо основні, найбільш важливі з них.

1. Важливим є питання перегляду системи нормативно-правового забезпечення соціально політики дітей та молоді та необхідність суворого

контролю з боку керуючих органів щодо дотримання усіх його положень у встановленому порядку.

2. Питання яке все більш гостро стоїть та на порядку денному – це система державних соціальних стандартів, компенсаційних виплат і пільг, також сюди можемо віднести соціальні послуги та інші форми й види соціального захисту, які потребують серйозної модернізації та перегляду.

3. Наступним постає питання аудиту діючої системи пільг, соціальних та компенсаційних виплат, а особливо перегляд підстав для їх отримання та критеріїв на основі яких молоде населення може покладатись на соціальну допомогу зі сторони держави. Адже, перш за все, дані положення мають відповідати покладеними перед державою конституційними гарантіями, ратифікованими міжнародними зобов'язаннями України щодо забезпечення усіх соціальних гарантій та прав населення.

4. Перегляд політики щодо обсягу видатків, що йдуть на сферу соціального захисту та соціального забезпечення. Адже вартість пільг і соціальних послуг, як і розмір соціальних та компенсаційних виплат, мають визначатись на основі реальних показників і розрахунків, а не залежно від фінансових можливостей держави чи бюджету та забезпечувати потреби малозабезпечених молодих сімей, дітей та молоді.

5. Важливим моментом державної системи обліку соціально незахищених категорій населення є не тільки включення загальної калькуляції їх кількості за окремим групами, а необхідне вивчення елементів їх потреб. Під даним пунктом розуміється включення до відповідних форм державного реєстру графі для внесення інформації про підстави включення особи до реєстру, результати вивчення матеріального становища та основних потреб такої особи, а також перелік наданих їй пільг та призначених соціальних виплат.

6. Необхідність перегляду соціальної політики з боку відповідності її та урахуванні особливостям молоді з різних місцевостей на відповідних умов у них.

7. Необхідність поширення та збільшення інформації, зокрема реклами щодо надання соціальних послуг та гарантій для молодого населення та молодих сімей, створення онлайн-консультацій або ліній гарячої підтримки. Це дасть змогу надати соціальній гарантії більшій частині населення, яка того потребує.

8. Необхідність розширення та зміцнення інфраструктури надання послуг із соціального захисту та соціального забезпечення.

9. Необхідність перегляду політики щодо житлових кредитів та політики доходів (можливість часткового зменшення податкової ставки в залежності від числа дітей в сім'ї);

10. Формування системи освіти України в напрямку збільшення інвестицій в дану галузь, та сприяння розвитку й політики залученості молоді до отримання освіти з метою формування високих конкурентних властивостей.

11. Адресність державної допомоги. До цього пункту варто віднести найменш захищених громадян, які не мають можливості повноцінно працювати та забезпечити мінімально необхідний рівень життя (діти-сироти, діти з обмеженими можливостями здоров'я, діти з неповних сімей).

12. Питання перегляду розмірів прожиткового мінімуму, так як основна частина соціальних виплат сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, допомога дітям інвалідам прив'язана до розміру прожиткового мінімуму, який не відповідає реальним витратам та не перекриває витрат.

13. Одним із дієвих механізмів імплементації міжнародних договорів до національного законодавства може бути встановлення для ратифікованих міжнародних договорів порядку оприлюднення, аналогічного до порядку оприлюднення законів України.

14. Запровадження посиленої політики щодо системи державного контролю за реалізацією права кожної дитини на належне батьківське виховання та безпечне середовище для зростання. Також виникає питання посилення контролю органів опіки щодо реалізації та дотримання прав усіх

дітей відповідними умовами для повноцінного росту та розвитку (діти, які залишилися без піклування батьків, діти-сироти).

У той же час впровадження та зміни моделей реалізації політики у сфері соціального захисту дітей та молоді можливі певні ризики:

- неможливість бюджету країни покрити реальні потреби незахищених категорій населення та усіх потрібних видатків для повноцінного розвитку молодого покоління;

- проблеми професійної підготовки кадрового ресурсу щодо питань надання послуг з соціальної підтримки дітей та сімей з дітьми;

- можливі проблеми недостатнього системного розподілу функцій між органами виконавчої влади та законодавчо закладеного внутрішнього конфлікту інтересів у діяльності кожного органу.

При провадженні соціальної політики потрібно враховувати, що державна молодіжна політика – провідний напрям діяльності держави, ціллю якого є створити правові, економічні, соціальні, організаційні умови, в яких би реалізовувалася молодь, розвивалися молодіжні організації та інститути громадянського суспільства, які діють у сфері вирішення проблем сучасної молоді. В аспекті розгляду змісту державної молодіжної політики варто зазначити, що вона має передбачати можливість створення розвиненої системи координації діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інституцій громадянського суспільства на різних етапах розробки та втілення такої політики.

Щодо раціонального використання молодіжного потенціалу, яке здійснюється в процесі суспільного відтворення, а його результативність визначається напрямками і способами реалізації потенціалу молодого покоління - виробничі цілі, рекреація, діяльність у культурній, соціальній чи політичній сферах суспільного життя. Формування, розвиток і реалізація соціального потенціалу молодого покоління здійснюються під впливом трьох взаємозалежних факторів:

1. Перший рівень - зовнішні об'єктивні впливи середовища на стан соціального потенціалу молодого населення. Фактори середовища включають чинники: економіко-географічного положення і природно-кліматичних умов місця проживання молодих людей, його природно-ресурсного і демографічного потенціалу, структури і спеціалізації господарства, фінансової забезпеченості, рівня соціально-економічної розбудови регіону.

2. Другий рівень - внутрішні «особистісні фактори», які людина бере ззовні (йдеться про сім'ю, друзів, знайомих, систему освіти), сама перетворює у власні елементи особистості (стосується моральності, духовності, освіченості, інтелігентності, творчості, трудової активності, ціннісних орієнтацій, мотивів поведінки, інтересів, потреб).

3. Третій рівень – коло «інституціональних факторів», пов'язаних із потребою забезпечити відносно стійкі соціальні зв'язки і відносини у суспільстві, втілені завдяки роботі головних соціальних інституцій, насамперед, інститутів соціалізації (сім'я, держава, освіта, релігія, армія, право, ЗМІ).

У підсумку їхньої роботи молода особа засвоює ряд суспільних норм і цінностей, а також модифікує відповідно до власних цілей. Консолідуючи зусилля, націлені на те, щоб створити належні умови для того, щоб молодь інтелектуально, морально, фізично розвивалася, реалізовувала свій освітній і творчий потенціал, можна отримати змогу формування в людей, в першу чергу в молодих, зацікавленості до державного управління та адміністративної діяльності.

Тому, ми можемо зробити висновок, про те, що соціальна політика дітей та молоді спрямована на те, щоб: забезпечити справжню рівність у правах, обов'язках і соціальній перспективі молодого покоління та інших соціальних груп, але не за їхній кошт; зробити молодих людей соціально захищеними, розв'язувати їхні різноманітні соціально-політичні, економічні, духовні проблеми, а також створити необхідні стартові можливості, щоб

молодий громадянин міг влаштувати власне життя, адаптуватися в ньому, саморозвиватися і самореалізовуватися; підтримувати й стимулювати основні суспільно-корисні ініціативи, висунутими власне молодим населенням, молодіжними організаціями і рухам, що прагнуть допомогти розв'язувати як виключно молодіжні, так і загальні проблеми.

Висновки до розділу 3

Проаналізувавши шляхи удосконалення соціальної політики дітей та молоді в Україні зроблено наступні висновки:

Серед основних напрямів регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці є: забезпечення доступності якісної загальної освіти дітей незалежно від місцевості, достатку та здоров'я дитини; забезпечення якісними послугами професійно-технічної та вищої освіти, орієнтованими на сучасні потреби економіки; ;сприяння формуванні усіх умов для «легкого» переходу молоді на ринок праці; підвищення гарантій зайнятості молоді та впровадження заходів щодо рівня її зростання.

Досить нагально стоїть питання бідності молодого населення, та шляхів подолання даної проблеми. Серед ключових напрямів, важливих на сучасному етапі для подолання проблем бідності серед дітей та молоді є: макроекономічна стабільність, удосконалення системи, стандартів та розмірів соціальної допомоги, забезпечення рівності можливостей, регулювання політики в сфері доходів. Вирішення проблем в даних сферах буде основою формування сприятливого середовища для зростання молодого покоління, можливості отримання всіх необхідних благ для повноцінного навчання, росту, та розвитку.

Також зазначимо, що реалізація молодіжної політики є системним процесом, в який включено безліч інститутів, покликаних вирішувати важливі для молоді проблеми в сфері освіти, виховання, зайнятості, охорони здоров'я, дозвілля тощо.

Запропоновано механізми вдосконалення державної молодіжної політики в Україні, за результатом якого очікується розвиток творчого потенціалу молодого покоління, основних соціально-економічних показників його життя та діяльності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній (магістерській) роботі вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні особливостей формування та реалізації соціальної політики дітей та молоді а також розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності органів влади у даній сфері.

Результати, отримані в процесі дослідження, підтверджують досягнення поставленої мети й вирішення завдань, дають підстави сформулювати наступні висновки і практичні рекомендації. Досліджено сутність та складові молодіжної політики, а також особливості реалізації молодіжної політики.

За результатами дослідження сутності та складових соціальної політики щодо дітей та молоді запропоновано власне визначення поняття «соціальна політика дітей та молоді».

Соціальна політика дітей та молоді – це невід’ємна складова внутрішньої політики кожної держави, на меті якої стоїть забезпечення добробуту молодого покоління, можливостей людського розвитку та сталого економічного розвитку.

Вивчивши теоретичні положення, ми дійшли висновку, що соціальна державна політика є найважливішою складовою життя будь-якого суспільства, де рівень її розвитку безпосередньо залежить від рівня розвитку даного суспільства.

Молодіжна соціальна політика поширюється та здійснює свій вплив на головні сфери діяльності, а саме: громадську, економічну, освітню, виховну, культурну та оздоровчу.

Аналіз нормативно-правового забезпечення молодіжного сегменту в Україні довів, що існує доволі значний спектр законодавчих ініціатив і нормативно-правових актів щодо забезпечення гідної прав та можливостей, проте ефективність реалізації заходів державної політики недостатньо висока.

Нормативно-правове забезпечення щодо регулювання соціальної політики дітей та молоді формується відповідно до внутрішніх та зовнішніх викликів. Розвиток національного законодавства орієнтується на міжнародні вимоги та стандарти соціального захисту дітей.

Серед ключових проблем та пріоритетів дітей та молоді в Україні є: сфера забезпечення освітніх послуг, охорона здоров'я, сфера відчуття соціального визнання та самопочуття, проблема забезпечення належних житлових умов.

Аналіз ключових характеристик умов розвитку дітей та молоді в Україні в контексті забезпечення їх регулювання в рамках соціальної політики дав змогу визначити основні тенденції, проблеми та недоліки. Серед характеристик соціально-демографічного стану молоді можемо виділити негативні тенденції до скорочення частки молоді в структурі всього населення країни. Також маємо негативну статистику до зростання числа зовнішніх мігрантів серед молодого населення, та досить негативні тенденції ми дослідили в сфері шлюбно-сімейних відносин, а саме їх скорочення та зростання частки їх розриву.

Особливістю демографічної ситуації в Україні також є співвідношення чисельності дітей та молоді за статевою ознакою. Так, протягом багатьох років спостерігається тенденція переважання чисельності чоловіків над жінками.

В сфері освіти за останні роки маємо скорочення кількості учнів та студентів на усіх рівнях отримання освіти, а найбільше зменшення зазнала сфера підготовки професійно-технічних працівників.

Молоді особистості становлять велику частку активних в економічному плані громадян. Молодь посідає важливе місце на ринку робочої сили, адже в неї наявний великий потенціал, реалізація якого сприятиме покращанню соціально-економічного становища суспільства. З огляду на це, молодіжна політика протягом декількох десятиліть є одною з найбільш актуальних об'єктів досліджень. Передумовами для цього є не тільки явища інтеграції та

глобалізації, а і залежне становище соціуму від своїх якісних показників – молодих осіб.

Досить гостро стоїть питання зайнятості серед молодого населення, адже саме у віці 15-24 років рівень зайнятості становить близько 26%.

Тому, в результаті дослідження було визначено основні напрями регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці :

- забезпечення доступності якісної загальної освіти дітей незалежно від місцевості, достатку та здоров'я дитини
- забезпечення якісними послугами професійно-технічної та вищої освіти, орієнтованими на сучасні потреби економіки
- сприяння формуванні усіх умов для «легкого» переходу молоді на ринок праці
- підвищення гарантій зайнятості молоді та впровадження заходів щодо рівня її зростання

Також негативні тенденції маємо в рівні доходів домогосподарств з дітьми та можливістю забезпечити себе усім необхідним. Проблема бідності та нерівності має досить значні прояви серед української молоді по усіх її показниках та досить високі показники серед зарубіжних країн.

Серед основних напрямів регулювання соціальної політики дітей та молоді в сфері освіти та гідної праці є: забезпечення доступності якісної загальної освіти дітей незалежно від місцевості, достатку та здоров'я дитини; забезпечення якісними послугами професійно-технічної та вищої освіти, орієнтованими на сучасні потреби економіки; сприяння формуванні усіх умов для «легкого» переходу молоді на ринок праці; підвищення гарантій зайнятості молоді та впровадження заходів щодо рівня її зростання.

Досить нагально стоїть питання бідності молодого населення, та шляхів подолання даної проблеми. Серед ключових напрямів, важливих на сучасному етапі для подолання проблем бідності серед дітей та молоді є:

макроекономічна стабільність, удосконалення системи, стандартів та розмірів соціальної допомоги, забезпечення рівності можливостей, регулювання політики в сфері доходів. Вирішення проблем в даних сферах буде основою формування сприятливого середовища для зростання молодого покоління, можливості отримання всіх необхідних благ для повноцінного навчання, росту, та розвитку.

Також зазначимо, що реалізація молодіжної політики є системним процесом, в який включено безліч інститутів, покликаних вирішувати важливі для молоді проблеми в сфері освіти, виховання, зайнятості, охорони здоров'я, дозвілля тощо.

Запропоновано механізми вдосконалення державної молодіжної політики в Україні, за результатом якого очікується розвиток творчого потенціалу молодого покоління, основних соціально-економічних показників його життя та діяльності.

Необхідно розуміти, що важливими інструментами реалізації соціальної молодіжної політики є: нормативно-правова база, молодіжні органи управління, фінансування молодіжних програм, цільові молодіжні програми, соціальні служби для молоді, створення робочих місць, молодіжні структури та центри, стипендії, гранти та премії, молодіжні пільги, житлова молодіжна політика, молодіжна освітня політика, молодіжні громадські організації.

Як результат, в результаті запровадження пропонованих механізмів очікується розвиток творчого потенціалу молодого покоління, основних соціально-економічних показників його життя та діяльності з метою його залучення до реалізації процесів державотворення. Крім того, важливим наслідком є гармонізація української нормативно-правової бази та організаційних механізмів у сфері молодіжної політики з найкращими європейськими стандартами.

Подальший розвиток та реалізація молодіжної політики передбачає виконання таких кроків: посилення заходів, спрямованих на забезпечення

молодих людей комплексом необхідних умов для їх цілісного вдосконалення; посилення співпраці різних інституцій з метою організації ефективного виконання молодіжної політики; забезпечення цільової спрямованості програм розвитку наявного потенціалу молоді; розробка сучасної методології та інноваційного інструментарію розвитку молодіжного потенціалу; створення осередків розвитку неформального типу освіти з метою профорієнтації молодих людей; запровадження партисипативних технологій для активного долучення молоді до процесу державного будівництва; забезпечення необхідних умов для створення центрів розвитку; активізація інвестиційної діяльності у сфері реалізації молодіжної політики; забезпечення механізмів розвитку та раціонального спрямування трудового потенціалу молодих людей; створення необхідних умов для залучення молодих людей до участі в реалізації міжнародних проектів; забезпечення умов для зростання інформаційно-комунікаційних компетентностей молоді; створення умов для участі науково-дослідних установ у моніторингу та коригуванні молодіжної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ніколаєць К.М. Соціальна політика в Україні (у 90-х роках ХХ ст.): монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 296 с.
2. Воронін О. Д. Завдання і можливості соціальної політики на сучасному етапі демократичних реформ в Україні. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2004. Вип. 5. С. 316—324.
3. Меленюк В. О. Теоретичні основи державної соціальної політики в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2009. № 1. С. 127–133.
4. Методи регулювання соціально-трудова відносин. URL: https://pidru4niki.com/15800119/ekonomika/metodi_regulyuvannya_sotsialno-trudovih_vidnosin (дата звернення: 28.06.2021).
5. Добрева Н., Борщук Є., Корецька Т. Концептуальні основи формування соціальної політики в сучасних умовах функціонування економічної системи України. *Ефективність державного управління*. 2015. № 44. С. 73–79.
6. Безтелесна Л., Юрчик Г. Сутність та складові соціальної політики: теоретичний аспект. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. № 2. С. 141–147.
7. Бондаренко С. М., Бугас Н. В. (2021) Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1981> (дата звернення: 23.08. 2021). DOI: [10.32702/2307-2156-2021.2.40](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2021.2.40).
8. Хаустова В. Є., Омельченко О. І. Соціальна політика в регіонах України: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2012. 428 с. 37
9. Моторнюк У.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. *Економічна наука*. 2016. № 12. С. 23–26.

10. Жеребило І. В. Соціальна політика держави як регулятор розвитку соціальної сфери: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2020. 1 (43). С. 283–289.

11. Смагло О. В. Соціальна політика: реалії та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 38-2. С. 72. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/38_2_2019/16.pdf.

12. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20>

13. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14> (дата звернення: 20.08.2021)

14. Плоский К. Сутність цілісного підходу до формування засад молодіжної політики. *ДРІДУ НАДУ при Президентіві України / Головна*. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Ploskuy.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Ploskuy.pdf) (дата звернення: 26.10.2021).

15. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III: станом на 1 січ. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 26.10.2021).

16. Молодь: її права та соціальне становлення в сучасній Україні. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_41555 (дата звернення: 26.07.2021).

17. Про основні засади молодіжної політики: Закон України від 27.04.2021 р. № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення: 28.08.2021).

18. Концептуальні основи формування та реалізації державної політики у сфері соціально-правового захисту дітей. ДРІДУ НАДУ при Президентіві України / Головна. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02\(13\)/12klfpzd.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2012/2012_02(13)/12klfpzd.pdf) (дата звернення: 30.07.2021).

19. Володимир Зеленський підписав закон про основні засади молодіжної політики – Офіційне інтернет-представництво Президента України. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/volodimir-zelenskij-pidpisav-zakon-pro-osnovni-zasadi-molodi-68517> (дата звернення: 30.07.2021).

20. Про Національну молодіжну стратегію до 2030 року : Указ Президента України від 12.03.2021 р. № 94/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/94/2021#Text> (дата звернення: 30.10.2021).

21. Женевська Декларація принципів. Інформаційне суспільство в Україні. URL: https://informationsociety.wordpress.com/basics/wsis_outcomes/dp/ (дата звернення: 28.07.2021).

22. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.07.2021).

23. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці N 182: Конвенція Міжнар. орг. пр. від 17.06.1999 р. № N 182: станом на 5 жовт. 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 28.07.2021).

24. Декларація прав дитини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1959 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 22.07.2021).

25. Конвенція про права дитини: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 20.11.1989 р.: станом на 20 листоп. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 28.06.2021).

26. Міністерство молоді та спорту України - Нормативна база молодіжної сфери. Головна | Міністерство молоді та спорту України. URL: <https://sport.gov.ua/molodizhna-politika/zakonodavstvo/normativna-baza-molodizhnoyi-sferi> (дата звернення: 28.06.2021).

27. Державна політика в сфері захисту прав та благополуччя дітей: ретроспективний аналіз. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1048> (дата звернення: 28.07.2021).

28. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей Стаття 4. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері усиновлення та захисту прав дітей, орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим у сфері сім'ї та дітей, служби у справах дітей. Головна - Законодавство України 2019 рік. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_organ_i_sluzhbi_u_spravah_ditej_ta_spetsialni_ustanovi_dlya_ditej/4.htm (дата звернення: 28.06.2021).

29. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 17 берез. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 28.10.2021).

30. Про соціальні послуги. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 28.10.2021).

31. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 28.10.2021).

32. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12#Text> (дата звернення: 28.10.2021).

33. Конституція України – офіційне інтернет-представництво президента України. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 28.10.2021).

34. Кримінальний кодекс України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 28.10.2021).

35. Кодекс кримінально-процесуальний от 28.12.1960, кримінально-процесуальний кодекс України. Законодавство України - Законодательство Украины. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0007.html (дата звернення: 28.10.2021).

36. Запобігання домашньому насильству / Нормативно-правова база щодо запобігання та протидії домашньому насильству. Запорізька обласна державна адміністрація. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/45911/normativno-pravova-baza-shodo-zapobigannya-ta-protidiji-domashnomu-nasilstvu.html> (дата звернення: 28.10.2021).

37. Служба у справах дітей - Постанови та розпорядження. Вінницька міська рада. URL: <https://www.vmr.gov.ua/Executives/Lists/ChildrenAffairService/ShowContent.aspx?ID=18> (дата звернення: 28.10.2021).

38. Козубовський М. Р., Смуk О. Т. Соціальні проблеми сучасної молоді України в умовах трансформації політичної та соціально-економічної систем. *Педагогіка, соціальна робота*. № 30. С. 159–161.

39. Korpach N., Filonova N. Youth problems and solutions in modern Ukraine. *Pedagogičnij časopis Volinì*. 2017. Vol. 2(5), no. 2017. P. 125–130. URL: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2017-02-125-130>

40. Яровенко Т. С. Тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.12.2015.45185>

41. Кучеренко С. Ю. Сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку освіти в Україні. *Економічний вісник університету*. 2018. Вип. 36/1. С. 51–59.

42. Pavlova I. Life quality and health of children and youth of Ukraine. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2015. Вип. 46, №. 2. С. 148–153. URL: <https://doi.org/10.15391/snsv.2015-2.029> (дата звернення: 28.10.2021).

43. Пілецька Л. С. Соціально-психологічні аспекти ставлення до здоров'я сучасної молоді. *Теоретичні та прикладні проблеми психології*. 2019. № 2. С. 296–311. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipp_2019_2_27. (дата звернення: 28.10.2021).

44. Срук О. Т. Соціальні проблеми сучасної молоді України в умовах трансформації політичної та соціально-економічної систем. *Педагогіка, соціальна робота*. №30. С.160. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2014_30_59. (дата звернення: 28.10.2021).

45. Дубич К. В. Українські реалії молодіжного безробіття та світові тенденції. *Економіка та держава*. Серія : Державне управління. 2020. №2. С. 65-71. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eddu_2020_2_13 (дата звернення: 28.10.2021).

46. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 28.10.2021).

47. Огренчук В.В., Кримова М.О. Соціально-демографічні характеристики дітей та молоді України. *Вісник Студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. Вінниця, жовтень 2021 р. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Т. 2, № 13. С. 241–245.

48. Кількість зареєстрованих шлюбів та розірвань шлюбів. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/view.asp?ma=000_0311&ti=&path=../Quicktables/POPULATION/03/03/&lang=1&multilang=uk (дата звернення: 28.10.2021).

49. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 21 листоп. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 28.10.2021).

50. IEA | Науково-аналітична діяльність. IEA | Головна. URL: <https://iea.gov.ua/naukovo-analitichna-diyalnist/> (дата звернення: 28.10.2021).

51. ЮНІСЕФ в Україні. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/> (дата звернення: 28.10.2021).

52. Бідність та нерівні можливості дітей в Україні. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FINAL-poverty-report-UA-web.pdf>. (дата звернення: 28.10.2021).

53. 2019 всесвітній індекс багатовимірної бідності. Home | United Nations Development Programme. URL: https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Annual%20Reports/2019%20MPI%20key%20findings_UKR.pdf (дата звернення: 28.10.2021).

54. Економічна правда. Кількість бідних в Україні різко збільшиться - ЮНІСЕФ. *Економічна правда.* URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/05/18/660598/> (дата звернення: 28.10.2021).

55. Ненароджене економічне зростання – РЕЙТИНГ. Бізнес в офіційних цифрах. РЕЙТИНГ. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/nenarodzhene-ekonomichne-zrostannia/> (дата звернення: 26.10.2021).

56. Доповідь: Ненароджене економічне зростання | Український інститут майбутнього. *Український інститут майбутнього.* URL: <https://uifuture.org/publications/dopovid-nenarodzhene-ekonomichne-zrostannya/> (дата звернення: 28.10.2021).

57. CEDEFOP | European Centre for the Development of Vocational Training. *CEDEFOP.* URL: <https://www.cedefop.europa.eu/en> (дата звертання: 28.10.2021).

ДОДАТКИ

